Ο Λυπημένος Βασιλιάς

Μαργαρίτας Βασιλείου

Εικονογράφηση: Κωνσταντίνα Καραβασίλη

ΒΟΛΟΣ 2001

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

Εικονογραφώντας ένα παραμύθι

Επιβλέποντες καθηγητές:
Β. Δ. Αναγνωστόπουλος
Θ. Καμπούρης

Επιμέλεια εργασίας:
Κωνσταντίνα Καραβασίλη
Α.Μ. 0297063

ΒΟΛΟΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 2001

33/ΜΑΠ.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
004000064405

Στον εκπαιδευτικό που ξέρει
να αγωνίζεται και να ονειρεύεται…

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 978/1
Ημερ. Εισ.: 17-10-2001
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2001
ΚΑΡ

Στον εκπαιδευτικό που ξέρει
να αγωνίζεται και να ονειρεύεται…

Περιεχόμενα

Σελ.

Πρόλογος.....4
Εισαγωγή.....6

Α΄Μέρος- Θεωρητική Προσέγγιση

Πρώτο κεφάλαιο

Α1. Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο.....8
Α2. Κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικού βιβλίου.....11
Α3. Τρόποι πρόσληψης της εικονογράφησης από το παιδί.....16

Δεύτερο κεφάλαιο–Ερευνητική εργασία

Β1. Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας.....21
Β2. Διεξαγωγή της έρευνας.....23
Β3. Αποτελέσματα της έρευνας.....31
Β4.Συμπεράσματα.....39

Τρίτο κεφάλαιο-Συνέντευξη του συγγραφέα

Γ1. Απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης του συγγραφέα και καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Β. Δ. Αναγνωστόπουλου.....45

Τέταρτο κεφάλαιο-Καταγραφή της διαδικασίας του πρακτικού μέρους (εικονογράφηση παραμυθιού)

Δ1. Στάδια διαδικασίας της εικονογράφησης του παραμυθιού.....54
Δ2. Αξιολόγηση του τελικού αποτελέσματος.....57

Επίλογος.....**58**
Βιβλιογραφία.....**59**

Β΄Μέρος
Ένθετο υλικό-Αποτέλεσμα πρακτικής εφαρμογής

Το Παραμύθι «Ο Λυπημένος Βασιλιάς» της Μαργαρίτας Βασιλείου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατά τα έτη της φοίτησης μου στη Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας είχα την τύχη να παρακολουθήσω τα μαθήματα του κ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλου και έτσι να συνειδητοποιήσω αυτό που πάντα ψυχανεμιζόμουν, αλλά ποτέ δε μου είχε γίνει βιωμένη γνώση και συνείδηση: την ανάγκη να μεταφέρουμε στα παιδιά μας τον πλούτο της γλωσσικής και πολιτιστικής μας παράδοσης μέσα από τα παραμύθια μας που είναι το απόσταγμα της λαϊκής σοφίας.

Στην σύγχρονη εποχή μας όπου ο κίνδυνος της παγκοσμιοποίησης απλώνεται πάνω κυρίως από τις νέες γενιές και απειλεί να ομογενοποιήσει τις κουλτούρες, τις συνήθειες , τον τρόπο ζωής, αφανίζοντας ό,τι οι αιώνες και οι πολιτισμοί δημιούργησαν σε κάθε λαό ξεχωριστά, επιτακτική είναι η ανάγκη να θρέψουμε τα παιδιά μας με πνευματική «τροφή» ελληνική. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής συχνά μας απομακρύνει από τις παραδόσεις μας και τον πολιτιστικό μας θησαυρό. Στον καιρό όπου *«η ρήξη με τις παραδόσεις είναι μια σύγχρονη πραγματικότητα»*[1] επιτακτική φαίνεται η ανάγκη το λαϊκό παραμύθι ν' αγγίξει τη ψυχή του παιδιού και να γίνει *«η γέφυρα του χτες, του σήμερα, του αύριου»*[2].

Θα ήταν λάθος να αναθεματίζουμε την εξέλιξη και την τεχνολογία, αλλά θα ήταν λάθος και να μην συνειδητοποιούμε πως για να μην αλλοιώσουμε την πολιτιστική μας ταυτότητα χρειάζεται επαγρύπνηση και προσπάθεια. Το φυτώριο μας, τα παιδιά, πρέπει να ζουν με την εξέλιξη και την τεχνολογία, αλλά πρέπει να γνωρίζουν και τις ρίζες τους και την ταυτότητα του δικού τους λαού.

Κάνοντας αυτές τις σκέψεις και έχοντας πάντα μια αγάπη στη ζωγραφική, επέλεξα σαν θέμα της πτυχιακής μου εργασίας να επεξεργαστώ ένα παραμύθι που «να μυρίζει Ελλάδα», ψάχνοντας στο πλούσιο αρχείο του Εργαστηρίου Λόγου και Πολιτισμού του Π.Τ.Π.Ε. του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με σκοπό να το εικονογραφήσω. Θέλοντας να εμπλέξω και τα παιδιά της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας στη διαδικασία αυτή, εκμεταλλευόμενη την πλούσια εικονοπλαστική τους ικανότητα, πριν

---

[1] Γρηγοριάδου-Σουρελη Γαλάτεια, *Εισηγήσεις στο Β΄Σεμινάριο του κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1988, σ.128

[2] Τσιλιμένη Τασουλα, *«Το λαϊκό παραμύθι στο νηπιαγωγείο»*, περ. Διαδρομές, τ.24, Χειμώνας 1991, σ.267

να αρχίσω την εικονογράφηση του παραμυθιού και για να μην είναι η δουλειά αυτή μια απλή απεικονιστική εργασία, διεξήγαγα μια έρευνα σε σχολεία.

Οι **στόχοι** μου ήταν:

- να συλλέξω τις απόψεις των παιδιών για τις εικόνες που θα ζωγράφιζαν από το συγκεκριμένο παραμύθι. Θέλησα δηλαδή να δω τον τρόπο που ερμήνευαν τα παιδιά το προτεινόμενο παραμύθι μέσα από τις εικόνες που δημιούργησαν ή που θα επέλεγαν να δημιουργήσουν για να κατευθυνθώ προς τη δικιά τους οπτική και ερμηνεία. Έτσι η δημιουργία της εικονογράφησης του παραμυθιού θα ήταν το αποτέλεσμα μιας συνεργασίας: οι ιδέες και η ερμηνεία του παραμυθιού των παιδιών και η εικαστική απόδοση δικιά μου,
- να φέρω σε επαφή τα παιδιά με ένα αφήγημα, με ένα λαϊκότροπο παραμύθι, εξοικειώνοντάς τα με ένα τρόπο γραφής αλλά και τους θησαυρούς που απορρέουν από το ελληνικό λαϊκό παραμύθι,
- να ανιχνεύσω τα βιώματα και τις γνώσεις που έχουν για την πολιτιστική μας παράδοση και τέλος
- να ασχοληθώ θεωρητικά και πρακτικά με το παραμύθι και με την εικονογράφηση, διοχετεύοντας προς αυτή την κατεύθυνση τις δημιουργικές και εκφραστικές μου ικανότητες.

Ευχαριστώ θερμά τον κ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλο, Καθηγητή του τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης για το υλικό που μου εμπιστεύθηκε, τη συνέντευξη που μου παραχώρησε και που θα τη χαρακτήριζα σαν μαθήματα ζωής, καθώς και την πάντα πρόθυμη συνεργασία και βοήθειά του.

Ευχαριστώ τον διδάσκοντα κ. Θωμά Καμπούρη για τη βοήθεια και τις πολύτιμες συμβουλές στην πραγματοποίηση του πρακτικού μέρους της εργασίας μου και την καθοδήγηση του προς μια ποιοτική εικαστική δημιουργία καθώς και για τις πολύτιμες γνώσεις που μου μετέδωσε στα πλαίσια του μαθήματός του «Εικονογράφηση Παιδικού Εντύπου».

Τέλος ευχαριστώ όλους τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την συνεργασία τους και για την ουσιαστική και πολύτιμη βοήθειά τους, καθώς και τα ίδια τα παιδιά που ανταποκρίθηκαν με μεγάλη προθυμία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστή η γοητεία του παραμυθιού στην παιδική ψυχή. Ο Μπετελχάϊμ έγραψε πως «*η μορφή και η δομή των παραμυθιών υποβάλλει στο παιδί εικόνες με τις οποίες μπορεί να δομήσει τις ονειροπολήσεις του και με αυτές να προσανατολιστεί καλύτερα στη ζωή του*»[3]. Για τα μικρά παιδιά το εικονογραφημένο παραμύθι είναι μια μύηση στην ίδια τη ζωή. Το παιδί γνωρίζει τον κόσμο μέσα από την εικόνα και το λόγο, αλλά επίσης του δίνεται η ευκαιρία να κατανοήσει και τον εαυτό του μέσα στον πολύπλοκο κόσμο, τον οποίο πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει.

Έχοντας αυτές τις σκέψεις κατά νου, αποφάσισα να ασχοληθώ με το παραμύθι και την εικονογράφησή του, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό, εικονογραφώντας δηλ. στην πράξη ένα παραμύθι. Στην αρχή της εργασίας μου, προσπάθησα να προσεγγίσω θεωρητικά το μεγάλο θέμα της εικονογράφησης του παιδικού βιβλίου μέσα από την ανάλογη βιβλιογραφία, για να έχω τα θεωρητικά εργαλεία για να προχωρήσω στο εγχείρημά μου. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρομαι στον ορισμό και στα χαρακτηριστικά του εικονογραφημένου βιβλίου σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των θεωρητικών του είδους. Κατόπιν προσεγγίζω τα κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης του παιδικού βιβλίου και τέλος τους τρόπους πρόσληψης της εικόνας από το παιδί. Στο κεφάλαιο αυτό παρέθεσα εμβόλιμα και τις μαρτυρίες καταξιωμένων ελλήνων και ξένων εικονογράφων καθώς τις έκρινα ουσιώδεις και εποικοδομητικές .

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην έρευνα που διεξήγαγα σε διάφορα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία του νομού με στόχο να καταλήξω σε κάποια συμπεράσματα που θα με βοηθούσαν να προχωρήσω στο εγχείρημα μου. Αρχικά διατυπώνεται ο στόχος της έρευνας και συνοψίζονται οι υποθέσεις ενώ στη συνέχεια γίνεται λόγος για τη διεξαγωγή της έρευνας. Παρατίθεται το λαϊκότροπο παραμύθι «Ο Λυπημένος Βασιλιάς» της Μαργαρίτας Βασιλείου (ψευδώνυμο του Β. Δ. Αναγνωστόπουλου) που αποτέλεσε το αντικείμενο επεξεργασίας, οι οδηγίες για τις μεταφηγηματικές

---

[3] Μπετελχάϊμ Μπρούνο, *Η γοητεία των παραμυθιών, μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, μεταφραση Ελ. Αστερίου, εκδόσεις Γλάρος, 1995,σ.16

δραστηριότητες, καθώς και το ερωτηματολόγιο που επιλέχθηκε για την έρευνα. Έπειτα γίνεται η αποδελτίωση της έρευνας και καταγράφονται σε ποσοστά οι απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές. Παραθέτονται 5 ενδεικτικοί πίνακες με τα αποτελέσματα, για να μπορέσει ο αναγνώστης ευκολότερα να τα συγκρίνει. Τα συμπεράσματα αποκωδικοποιούν τις εικονοπλαστικές επιλογές των παιδιών που καθόρισαν και τις δικές μου επιλογές σχετικά με τις εικόνες που αποδόθηκαν ζωγραφικά, καθώς και κάποιες γενικές εκτιμήσεις που μπορούν να γίνουν σχετικά με τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους πάνω στα ήθη και τα έθιμά μας.

Πολύ σημαντική θεωρώ την συνέντευξη που μου παραχώρησε ο συγγραφέας του παραμυθιού, ο κ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος και εμπεριέχεται στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας μου. Μέσα σ' αυτήν καταγράφονται οι απόψεις του συγγραφέα για το λογοτεχνικό του δημιούργημα, οι απόψεις του για την σπουδαιότητά της λαϊκής μας κληρονομιάς, οι προβληματισμοί του για την σύγχρονη πραγματικότητα και τέλος η εκτίμησή του για το ρόλο των εκπαιδευτικών προς τη διαμόρφωση προβληματισμένων και υγιών προσωπικοτήτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρακολουθούμε τα στάδια της διαδικασίας της εικονογράφησης, όπου καταγράφονται οι λεπτομέρειες του τεχνικού μέρους της διεξαγωγής του εγχειρήματος. Το Α΄ Μέρος της εργασίας ολοκληρώνεται με τον επίλογο και τη σχετική βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της.

Το Β΄ Μέρος που είναι το ένθετο παραμύθι είναι ο καρπός της πρακτικού μέρους της εργασίας όπου βλέπουμε την εικονογράφηση που πραγματοποιήθηκε.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

• Πρώτο κεφάλαιο – Θεωρητική προσέγγιση

Α1. Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο

Ζούμε στον αιώνα της εικόνας και είναι αναμφισβήτητο πως αυτή επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση των αισθητικών αντιλήψεων του ανθρώπου.

Η εικόνα, σαν εικαστική και παντοδύναμη γλώσσα που είναι, επηρεάζει τη διανοητική και ψυχική εξέλιξη των παιδιών, καλλιεργεί τη φαντασία τους και συνδέεται άμεσα με το παιδικό βιβλίο.

Η εικονογράφηση δεν θεωρείται πλέον ένα διακοσμητικό στοιχείο του παιδικού βιβλίου, αλλά υπάρχει μια «οργανική και διαλογική σχέση της εικόνας και του κειμένου»[4].Η εικόνα συμπληρώνει ή και προεκτείνει το κείμενο με ποικίλους τρόπους. Η εικονογράφηση συμβάλλει αποφασιστικά στην αισθητική ποιότητα, «είναι βασικό στοιχείο της αναγνωσιμότητας των παιδικών βιβλίων, κυρίως όσων αναφέρονται στις μικρότερες ηλικίες»[5]

Η εξωτερική εμφάνιση και το καλαίσθητο περιεχόμενο είναι το πρώτο ερέθισμα που μας κάνει να πάρουμε στα χέρια μας ένα παιδικό βιβλίο. Πολλές φορές, ακόμη και ένα εξώφυλλο μας καθηλώνει και μας προκαλεί έντονο ενδιαφέρον να διαβάσουμε το βιβλίο. Μολονότι έχει μεγάλη σημασία η πρώτη εντύπωση, εντούτοις αυτός είναι ένας από τους λιγότερους σημαντικούς ρόλους της εικονογράφησης, γιατί η εικόνα δεν έχει σκοπό μόνο να ελκύσει. Όπως παρατηρεί η εικονογράφος Άννα Μενδρινού « η εικόνα είναι αυτή που θα κάνει το παιδί να αγαπήσει το βιβλίο, είναι το πρώτο βήμα του παιδιού να πλησιάσει την τέχνη και να καλλιεργήσει την αισθητική του, είναι ένας άμεσος τρόπος να αφομοιώσει καλύτερα το βιβλίο»[6].

---

[4] Καλογήρου Τζίνα, «*Ανάγνωση και διδασκαλία του εικονογραφημένου βιβλίου*», διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 3/5/2001.

[5] Περιοδικό *Διαδρομές*, τ.53, Άνοιξη 1999, σ.3.

[6] Μενδρινού Άννα, «Η σημασία της εικονογράφησης και ο ρόλος του εικονογράφου στο παιδικό βιβλίο», *Η παιδική λογοτεχνία και το μικρό παιδί, εισηγήσεις στο Β΄ Σεμινάριο του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1988, σ. 146

Θέλοντας να καθορίσουμε τι είναι εικονογραφημένο βιβλίο, μπορούμε να πούμε πως ο ορισμός ότι το εικονογραφημένο βιβλίο είναι το βιβλίο που μας πληροφορεί μέσω των εικόνων, δεν ανταποκρίνεται στη σύγχρονη πραγματικότητα γιατί «παραγνωρίζεται ο ειδικός χαρακτήρας του εικονογραφημένου βιβλίου, ο οποίος το διαφοροποιεί από παρεμφερή εικονογραφημένα έντυπα, όπως τα κόμικς, τα οποία ενώ περιέχουν εικόνες, εντάσσονται συνήθως στα εικονογραφημένα περιοδικά και δεν θεωρούνται εικονογραφημένα βιβλία»[7]. Στην ελληνική βιβλιογραφία με τον όρο εικονογραφημένο βιβλίο εννοείται «το σύνολο των εικόνων και άλλων διακοσμητικών κυρίως στοιχείων που ενταγμένα οργανικά στο κείμενο έχουν σκοπό να το καταστήσουν ελκυστικότερο και προσιτότερο ή να το τεκμηριώσουν και να το προεκτείνουν στη σκέψη του ανθρώπου»[8].

Τον ορισμό αυτό δέχεται και ο Αντώνης Μπενέκος[9] που πιο συγκεκριμένα διακρίνει τρεις κατηγορίες εικονογραφημένου βιβλίου:

α) Είναι βιβλία όπου οι εικόνες συνοδεύουν απλώς το λόγο και η εικονογράφηση παίζει ρόλο καθαρά διακοσμητικό με σκοπό να ξεκουράσει το μάτι, να ευχαριστεί τον αναγνώστη και να κάνει το βιβλίο πιο ελκυστικό στο παιδί.

β) Σε άλλα βιβλία η εικόνα τοποθετημένη εδώ και εκεί, έχει σκοπό να τονίσει ένα γεγονός, να χαρακτηρίσει πρόσωπα και πράγματα ή να εξηγήσει ένα σημαντικό περιστατικό.

γ) Σε μια άλλη κατηγορία ο λόγος και η εικόνα έχουν απόλυτη ισοτιμία και η απόδοση της ιστορίας είναι το αποτέλεσμα της στενής συνεργασίας συγγραφέα και ζωγράφου.

Όσο πιο μικρή είναι η ηλικία του παιδιού στο οποίο απευθύνεται το βιβλίο, τόσο μεγαλύτερη σημασία αποκτά η εικονογράφηση σε σχέση με το κείμενο, για να φτάσουμε στα βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά πολύ μικρής ηλικίας που δεν ξέρουν ακόμα να διαβάζουν και στα οποία το κείμενο έχει πολύ μικρή θέση ή και λείπει εντελώς. Την αφήγηση αναλαμβάνει αποκλειστικά η εικόνα. «Αυτή η

---

[7] Κιτσαράς Γ. Δ. *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993, σ.19

[8] Εγκυκλοπαίδεια Δομή, τ.5ος, σελ. 209.

[9] Μπενέκος Αντώνης, *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*, εκδ. Δίπτυχο, αθήνα 1981, σελ.7-8

περίπτωση είναι εξαιρετικά δύσκολη και απαιτεί μεγάλη γνώση και δεξιοτεχνία από τη μεριά του εικονογράφου»[10].

Στην πλειοψηφία τους τα εικονογραφημένα βιβλία είναι «η σύζευξη των δύο διαφορετικών τεχνών και εκφραστικών μέσων (της εικονογράφησης και του κειμένου)»[11] που αλληλοεπηρεάζονται. Βέβαια το κείμενο πρέπει όσο το δυνατόν να έχει μια «αυτοτελή λειτουργία»[12] καθώς επίσης η εικόνα είτε είναι περιγραφική είτε ερμηνευτική του κειμένου πρέπει να είναι «ως μέσο επικοινωνίας το ίδιο αυτόνομη όσο το κείμενο»[13]

Βλέπουμε λοιπόν ότι η εικόνα και ο λόγος, έχοντας το καθένα τη δικιά του λειτουργία και αποτελεσματικότητα μέσα στο παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, χαρακτηρίζουν και διαμορφώνουν ουσιαστικά ένα παιδικό βιβλίο. Η σύγχρονη εικονογράφηση, όπως εκτιμούν οι ειδικοί, έχει την τάση να είναι ευχάριστη και ευρηματική για το παιδί διασφαλίζοντας παράλληλα, εκείνες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για να χαρακτηριστεί και ως τέχνη «και στην ουσία θα λέγαμε, πως πρόκειται για μια τέχνη με δύσκολους όρους εκφοράς καθόσον έχει απέναντί της ως αποδέκτη ένα ευαίσθητο και απαιτητικό κοινό»[14].

---

[10] Μενδρινού Άννα, ο.π. «Η σημασία της εικονογράφησης....», σ.146

[11] Κιτσαράς Γ., *Το εικονογραφημένο βιβλίο....*, *ο.π.*, *σ.22*

[12] ο.π., *Το εικονογραφημένο.....*, σελ.22

[13] Παρμενίδης Βρ., *«Εικονογραφώντας ένα βιβλίο Παιδικής Λογοτεχνίας»*, περ. Διαδρομές, τ.2, σελ. 100

[14] Ασωνίτης Πολυδεύκης, *«Σύγχρονες θεωρήσεις για την εικονογράφηση στο εικονογραφημένο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας»*, περιοδ. Διαδρομές, τ.60, Χειμώνας 2000, σ.293

Α2. Κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικών βιβλίων

Σαν κριτήρια αξιολόγησης επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικού βιβλίου, δεν αναγνωρίζονται πάντα τα ίδια από τους ειδικούς. Κοινά αποδεκτό είναι πως «η ποιότητα του εικονογραφημένου βιβλίου καθορίζεται από τη δομή της εικόνας»[15].

Η Α. Α. Γιαννικοπούλου[16] προσπάθησε να ορίσει μερικές από τις αρχές που διέπουν τη σωστή εικονογράφηση παιδικών βιβλίων σύμφωνα με τις οποίες καθοριστικό ρόλο παίζουν:

Η αισθητική ποιότητα των εικόνων, η καθαρότητα της σύλληψης, η ζυγισμένη σύνθεση, το καλό σχέδιο, και η υποβλητικότητα του χρώματος.

Το ύφος της εικονογράφησης πρέπει να ταιριάζει με το πνεύμα του κειμένου. Επιδίωξη του εικονογράφου δεν είναι να αποδώσει καθετί που λέει το κείμενο, αλλά να συλλάβει την ατμόσφαιρα της ιστορίας. Γι' αυτό κι « όλα τα στοιχεία της εικονογράφησης - γραμμές, σχήματα, τόνοι, χρώμα, γραφές (ματιέρες), τεχνικές - έχουν ως στόχο τη δημιουργία του κλίματος που υποβάλλει το κείμενο»[17]. Η Α. Α Γιαννικοπούλου προτείνει πως ακόμη και έργα γνωστών ζωγράφων θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην εικονογράφηση παιδικών βιβλίων με την προϋπόθεση ότι συμβαδίζουν με το ύφος του κειμένου.

Ισορροπία κειμένου-εικόνας. Το κείμενο και οι εικόνες συνεργάζονται στη διήγηση της ιστορίας παρουσιάζοντας και οι δύο τη δική τους εκδοχή για το θέμα. Ενώ χρονικά συνήθως προηγείται ο συγγραφέας του εικονογράφου παρόλα αυτά και οι δύο είναι που καθορίζουν το παραγόμενο αποτέλεσμα. Σε καμία περίπτωση οι εικόνες πρέπει να επικαλύπτουν το κείμενο αναπαριστώντας εικαστικά καθετί που γράφεται. Αντίθετα οφείλουν, ξεκινώντας από το λόγο, να προάγουν την υπόθεση, να την εμπλουτίζουν με νέα στοιχεία και να προσθέτουν τη δική τους αισθητική οπτική. «Ειδικά στα εικονογραφημένα βιβλία για μικρά παιδιά που το λεξιλόγιο είναι

---

[15] Κιτσαράς Γ. Δ., *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993, σελ.68

[16] Γιαννικοπούλου Α.Α., «*Κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικών βιβλίων*», περ. Διαδρομές, τ. 39, Φθινόπωρο 1995, σελ. 210-213

[17] ο.π., «*Κριτήρια...*». σελ.210

περιορισμένο και το κείμενο σύντομο και ανεπαρκές, τα κενά που δημιουργούνται καλύπτονται κυρίως από την εικόνα. Η προσωπικότητα των ηρώων, σκηνικές πληροφορίες, η ατμόσφαιρα της ιστορίας μην έχοντας περιθώρια να αναπτυχθούν στο κείμενο, που περιορίζεται απλώς στην αφήγηση, υπαγορεύονται μέσο των εικόνων»[18].

Επιλογή των σκηνών. Η επιλογή των σκηνών που θα αποδοθούν εικαστικά πρέπει να εξαρτάται από κριτήρια όπως η σπουδαιότητά τους για το σύνολο του έργου (οι σημαντικότερες σκηνές να εικονογραφούνται), η δυσκολία κατανόησης που δημιουργούν στα παιδιά (να προτιμούνται τα πιο δύσκολα σημεία, ώστε να βοηθιούνται οι μικροί αναγνώστες στην κατανόηση του κειμένου), καθώς και οι προτιμήσεις του εικονογράφου .

Θέση της εικόνας στη σελίδα. Η εικόνα πρέπει να είναι κοντά στο τμήμα του κειμένου που αναφέρεται και καλό είναι να συνυπάρχει με το αντίστοιχο κείμενο στο ίδιο άνοιγμα σελίδας. Αυτό βοηθά πολύ την ανάγνωση βιβλίων από παιδιά της προσχολικής ηλικίας, όταν καθισμένα στην αγκαλιά του ενήλικα έχουν το χρόνο να παρατηρούν την εικόνα καθώς ακούν το κείμενο. Έρευνες που έχουν γίνει έχουν δείξει ότι προτιμούνται η τοποθέτηση της εικόνας στη δεξιά σελίδα.

Οι χαρακτήρες της ιστορίας πρέπει να είναι χαρακτηριστικοί και αναγνωρίσιμοι. Ο εικονογράφος προσέχει οι ήρωές του να είναι σύμφωνοι με τις περιγραφές του κειμένου και καθώς γυρίζουν οι σελίδες και η ιστορία εξελίσσεται, οι μικροί αναγνώστες πρέπει να αντιλαμβάνονται ότι έχουν να κάνουν με εικόνες του ίδιου ήρωα. Ακόμη κι όταν ο εικονογράφος αποφεύγει να συμπεριλάβει πολλές λεπτομέρειες στην απεικόνιση των ηρώων, η παρουσία ορισμένων χαρακτηριστικών στοιχείων (π.χ. τα μαλλιά, τα ρούχα) προδίδουν την ταυτότητα του ήρωα.

Οι δυνατότητες των παιδιών ανάλογα με την ηλικία τους και τις γνωστικές τους ικανότητες. Ο εικονογράφος πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη του και την ηλικία των παιδιών που απευθύνεται. Ιδιαίτερα θα πρέπει να προσέξει πόσα στοιχεία ή λεπτομέρειες θα συμπεριλάβει στα σχέδιά του έτσι ώστε να μπορούν τα παιδιά να αντιληφθούν και να χαρούν τις εικόνες που δημιουργεί.

---

[18] ο.π., *«Κριτήρια...»*, σελ.210

«Τα περιγράμματα καλό είναι να είναι σταθερά και ολοκληρωμένα, γιατί τα μικρά παιδιά θα σταθούν σε ένα μέρος της εικόνας και όχι στο σύνολό της, με αποτέλεσμα να μην καταλαβαίνουν το εικονιζόμενο θέμα»[19] Κι αυτό επειδή γνωρίζουμε πως «το παιδί πριν από τα 6 ή 7 του χρόνια, βλέπει τον κόσμο ως ολότητες παραγνωρίζοντας πολλές λεπτομέρειες, προτιμά τις ευκρινείς φόρμες και τα σαφή και έντονα περιγράμματα. Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εικονογράφηση βιβλίων που απευθύνονται σε νήπια και παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας οφείλει να είναι απλή, ρεαλιστική και με αυξανόμενη δυσκολία»[20]

Οι αισθητικές προτιμήσεις των ίδιων των παιδιών. Τα παιδιά τις πιο πολλές φορές έχουν διαμορφωμένες απόψεις για το τι ακριβώς θέλουν από την εικονογράφηση των βιβλίων τους. «Έρευνες έχουν δείξει ότι προτιμούν σαφώς τη ρεαλιστική εικονογράφηση και τα έντονα χρώματα»[21] Σύμφωνα με τον Γ. Κιτσαρά «τα ζεστά και φωτεινά χρώματα σαγηνεύουν και αιχμαλωτίζουν το παιδί»[22]. Η προτίμησή του για το ρεαλιστικό σχέδιο είναι φανερή, αν και συναντάμε απόψεις ειδικών που ισχυρίζονται πως «η αφηρημένη εικονογράφηση είναι σημαντικό κίνητρο για την αφύπνιση της φαντασίας και για πλάσιμο νέων εικόνων»[23]. Η ανίχνευση των χρωματικών προτιμήσεων των παιδιών χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, αφού, όπως έδειξε η έρευνα, οι προτιμήσεις τους διαφέρουν κατά πολύ από εκείνες των ενηλίκων γενικότερα και των δασκάλων της τέχνης ειδικότερα .Έρευνα έδειξε (Duthie, R.K. 1971. Colour contrast and its effect on preference. Color Review, 12-13) ότι τα παιδιά προτιμούν έντονες αντιθέσεις χρωμάτων, κάτι που δεν ευνοούν οι ειδικοί.

Συμφωνία εικονογράφησης-κειμένου. Η εικονογράφηση δεν πρέπει να αντιφάσκει με το κείμενο. Όταν οι λέξεις πληροφορούν για κάτι, δε πρέπει να έρχεται η εικόνα να το ανατρέπει.

Σεβασμός στις ζωγραφικές συμβάσεις. Ο εικονογράφος για να γίνει αντιληπτός, πρέπει να σεβαστεί τις διάφορες συμβάσεις απεικόνισης της πραγματικότητας. Οπωσδήποτε πρέπει να λαμβάνει υπόψη του και την αντιληπτικότητα των παιδιών στα οποία

---

[19] Μαγουλιώτης Απόστολος, *«Η εικονογραφηση στο παραμύθι»*, περ. Διαδρομές, τ.9, Άνοιξη 1988, σελ.60
[20] ο.π., *«Κριτήρια....»*, *σελ.211*
[21] ο.π., *«Κριτήρια....»*, *σελ.212*
[22] Κιτσαράς Γ., *Το εικονογραφημένο.....*, ο.π., σελ.71
[23] Μαγουλιώτης Απόστολος, *«Η εικονογραφηση...»*, ο.π., σελ.59

απευθύνεται, τα οποία πολλές φορές τις αγνοούν, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να "διαβάσουν" σωστά τις εικόνες. Οι εικόνες θα πρέπει να παριστάνουν κάτι από το βιωματικό κόσμο του παιδιού και από τον κόσμο που το περιβάλλει, «να δείχνουν τον έμψυχο και άψυχο κόσμο αληθινό και γνήσιο, ζωντανό κι όχι άψυχο και αφύσικο»[24].

Η αποφυγή στερεοτύπων και ζωγραφικών κλισέ. Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο προκάλεσε από τη δεκαετία του 70 ερευνητικό ενδιαφέρον για το πόσο αναπαράγει στερεοτυπικούς ρόλους[25]. Για λόγους παιδαγωγικούς που σήμερα όλο και περισσότερο γίνονται επιτακτικοί, πρέπει να αποφεύγονται τα διάφορα στερεότυπα (π.χ. εθνικά, σεξιστικά) τόσο από το συγγραφέα όσο και από τον εικονογράφο που δηλώνει και τις δικές του απόψεις μέσα από τις εικόνες. «Έτσι ζωγραφίζοντας, για παράδειγμα περισσότερους άρρενες πρωταγωνιστές και σε ενεργητικούς ρόλους, ή αναπαράγοντας τα εθνικά στερεότυπα (π.χ. μαύροι, γύφτοι) υπογραμμίζει, διαιωνίζει, προπαγανδίζει τις κοινωνικές συμβατικότητες»[26].

Ακόμη ο εικονογράφος πρέπει να υιοθετεί προσωπικούς τρόπους θέασης του κόσμου και να δείχνει πρωτοτυπία, αποφεύγοντας ζωγραφικά κλισέ, παρέχοντας ταυτόχρονα στον αναγνώστη το δικαίωμα στην φαντασία.

Η σπουδαιότητα της πρώτης και της τελευταίας σελίδας. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, μεγάλης σπουδαιότητας για την αισθητική και την ελκυστικότητα ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου είναι η πρώτη και τελευταία σελίδα. Εκτός από τους καθαρά οικονομικούς λόγους, λογοτεχνικοί και αισθητικοί παράγοντες δίνουν έμφαση στο εμπροσθόφυλλο και οπισθόφυλλο του βιβλίου, που οφείλουν να είναι καλοσχεδιασμένα και ενδεικτικά του περιεχομένου.

Μεγάλη σημασία δίνει στην συνοχή του ζωγραφικού ύφους της εικονογράφησης η Μάχη Κανίστρα που θεωρώντας το βιβλίο και σαν ένα αισθητικό αντικείμενο, εκτιμά πως «η κάθε σελίδα οφείλει να εναρμονίζεται με την επομένη ακολουθώντας τους νόμους της αρμονικής διαδοχής...Έτσι σχηματίζεται μια αισθητική πορεία, θα

---

[24] Κιτσαράς Γ., *Το εικονογραφημένο....* ο.π., σελ.76
[25] Καμαριανός Ι., *«Εκπαίδευση και φύλο»*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 1999, σελ.109-111
[26] Γιαννικοπούλου Α. Α., *«Κριτήρια...»*. ο.π., σελ.212

μπορούσαμε να πούμε, μετά την ολοκλήρωση της οποίας έχουμε την πλήρη αισθητική θεώρηση του βιβλίου»[27].

Από όλα αυτά καταλαβαίνουμε το ρόλο και τη σπουδαιότητα του έργου της εικονογράφησης για την αρτιότητα και την αναγνωσιμότητα του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. Ενδεικτική είναι η μαρτυρία και η στάση του διάσημου Πολωνού εικονογράφου Z. Rychlicki (Βραβείο Άντερσεν εικονογραφίας 1982) για το έργο και το ρόλο του εικονογράφου: *«Ένας εικονογράφος δε πρέπει να είναι φωτογράφος της φύσης ούτε επιστημονικός δάσκαλος. Μπορεί μερικές φορές να αναλαμβάνει κι αυτό το έργο, όταν προκύπτει από τις εύλογες ανάγκες ενός λογοτεχνικού κειμένου. Βασικά όμως, ένας εικονογράφος είναι δάσκαλος ονείρων, ένας μάγος του μυαλού, που αναζητεί την ομορφιά. Παράλληλα πρέπει να συμμορφώνεται και με άλλα πράγματα τα οποία, χωρίς να εμποδίζουν την τέχνη του, οριοθετούν τα πλαίσια της δουλειάς του. Η εικονογράφηση δε μπορεί να σταθεί χωρίς την προσωπικότητα του συγγραφέα. Ο εικονογράφος είναι κατά κάποιο τρόπο εξαρτημένος από τον συγγραφέα, δε μπορεί να μη σέβεται το γραπτό λόγο, αλλά πρέπει να ταυτίσει τη φαντασία του μ' αυτή του συγγραφέα για να προχωρήσει μακρύτερα και να συναντήσει την καλπάζουζα φαντασία του νεαρού αναγνώστη και να πετάξουν μαζί σε ταξίδια μαγικά»*[28].

---

[27] Κάνιστρα Μάχη, *«Το βιβλίο ως αισθητικό αντικείμενο και η λειτουργία της εικόνας»*, αφιέρωμα Βιβλίο και εικονογράφηση, περ. Διαβάζω, αρ. 248 ,σ.22

[28] Rychlicki Z., *«Εικονογραφώντας παιδικά βιβλία-Σκοποί και μέθοδοι»*, περ. Διαδρομές, τ.21,άνοιξη 1991, μετάφρ. Λίτσα Ψαραύτη, σελ.50

Α3. Τρόποι πρόσληψης της εικονογράφησης από το παιδί

Ο άνθρωπος οντογενετικά μαθαίνει πρώτα να αποκωδικοποιεί τις εικόνες που προσλαμβάνει από το γύρω περιβάλλον και παράλληλα εξελίσσει και τις άλλες συμβολικές του λειτουργίες που συντελούν στην απεξάρτησή του από την άμεση αισθητή πραγματικότητα και την ανύψωσή του προς το νοητικό επίπεδο.

Κατά τον κύριο εκπρόσωπο της Γενετικής Ψυχολογίας, J. Piaget, σε κάποια φάση της ζωής του νηπίου, γύρω στα δυο του χρόνια, «αρχίζουν να διαμορφώνονται οι συμβολικές λειτουργίες όπως είναι η νοητική εικόνα, η γλώσσα, το συμβολικό παιχνίδι, το σχέδιο και η αναπαραγωγική μίμηση, η λειτουργία που καθιστά και ενεργοποιεί όλα τα άλλα συμβολικά συστήματα. Μέσω αυτού του συστήματος το παιδί κωδικοποιεί και αποκωδικοποιεί τα πράγματα και τα γεγονότα και οικοδομεί τον προσωπικό του κόσμο. Εσωτερικοποιεί τις πράξεις του και συγκροτεί το ατομικό του σύμπαν, όπου η εικονιστική παράσταση παίζει κυρίαρχο ρόλο. Ιδού, λοιπόν, γιατί η εικονογράφηση συνδέθηκε πολύ νωρίς με το παιδικό βιβλίο. Και το εικονογραφημένο βιβλίο αποκτά ιδιαίτερη σημασία για το παιδί. Είναι ένας τρόπος μέσα από τον οποίο επικοινωνεί με τον κόσμο και εκφράζει αυτό τον κόσμο ως προσωπικό του σύμβολο».[29]

Σύμφωνα με την Βάσω Ψαράκη[30] «για τα μικρά παιδιά το εικονογραφημένο βιβλίο είναι μια μύηση στην ίδια τη ζωή. Η εικόνα έχει κυρίως λειτουργία γνωστική. Το παιδί γνωρίζει τον κόσμο μέσ' από την εικόνα η οποία συνοδεύει την λεκτική περιγραφή του». Βέβαια η εικόνα δεν περιορίζεται σ' αυτόν το ρόλο μόνο. «Η εικόνα μπορεί και πρέπει να λέει περισσότερα από όσα λέει ο λόγος, ή να λέει λιγότερα και να ερεθίζει τον αναγνώστη να σκεφτεί κι άλλα».

Για τα μεγαλύτερα παιδιά η λειτουργία της εικονογράφησης είναι διαφορετική. Η Βάσω Ψαράκη συνεχίζει λέγοντας πως «στα βιβλία για μεγάλα παιδιά η εικονογράφηση προσφέρει κυρίως αισθητική καλλιέργεια. Με την διακριτική παρουσία της, κάνει τη σελίδα πιο ευχάριστη, την ανάγνωση του κειμένου πιο άνετη, ισορροπεί με τη χάρη της τέχνης, τη σοβαρότητα του εντύπου».[31] Αν και ο τρόπος

---

[29] Μπενέκος Π. Αντώνης «*Εικονογράφηση και εικονογράφοι*», στο αφιέρωμα Το Παιδικό Βιβλίο, Επτά Ημέρες Καθημερινή, Κυριακή 29 Μαρτίου 1998, σ. 22

[30] Ψαράκη Βάσω, «*Σκέψεις για την εικονογράφηση στο παιδικό βιβλίο*», περ. Διαδρομές, τ. 53, Άνοιξη 1999, σ.17

[31] Ψαράκη Βάσω, «*Σκέψεις....*», ο.π., σελ.17

που προσλαμβάνει την ζωγραφική και την τέχνη το παιδί είναι διαφορετικός από τον τρόπο που την προσλαμβάνει ο ενήλικας, «έχουμε όλα τα δεδομένα να πιστεύουμε ότι η επαφή των παιδιών με τα έργα τέχνης καλλιεργεί την αισθητική τους αντίληψη και το καλλιτεχνικό τους κριτήριο».[32] Έχοντας υπόψη μας λοιπόν την συχνότητα της επαφής του παιδιού με το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, συνειδητοποιούμε το ρόλο της ποιοτικής καλλιτεχνικά εικονογράφησης στη διαμόρφωση του αισθητικού τους κριτηρίου.

Είναι πολύ σημαντικό λοιπόν να προσεγγίσουμε τον τρόπο πρόσληψης της εικονογράφησης μέσα από τις τεχνικές και τα επιμέρους στοιχεία της για να καταλάβουμε το βαθμό της αναγνωσιμότητας της. Πιο συγκεκριμένα ο Α. Μαγουλιώτης [33] προσπάθησε να ερμηνεύσει τα στοιχεία εκείνα της εικαστικής απόδοσης που προσελκύουν και επηρεάζουν το παιδί.

Το πρώτο στοιχείο της εικόνας που θα διεγείρει το παιδί να την παρατηρήσει περισσότερο είναι τα ***χρώματα***. Το χρώμα προκαλεί διάφορα συναισθήματα ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του παιδιού. Τα φωτεινά και καθαρά χρώματα- κόκκινο, κίτρινο, μπλε, πράσινο – είναι τα καλύτερα χρώματα γιατί θα προκαλέσουν στα παιδιά χαρά, κέφι, συγκίνηση, ευχάριστες εντυπώσεις. Αντίθετα οι εικόνες που έχουν σαν κυρίαρχο χρώμα το μαύρο με ελάχιστο καφέ ή κόκκινο θα δημιουργήσουν ίσως φόβο, μελαγχολία, μυστήριο, γιατί δεν θα διακρίνονται ίσως καθαρά οι μορφές της εικόνας. Τα pale χρώματα - μπεζ, ροζ, κλπ – μπορεί να προκαλέσουν ευχαρίστηση ή και απέχθεια ή αδιαφορία. Τα παιδιά χαίρονται με τα χρώματα της Άνοιξης που είναι το πράσινο και όλα τα μεταξύ γαλάζιου και κίτρινου. Όπως αναφέρει και η Φ. Βακάλη-Συρογιαννοπούλου[34] «τα σκούρα, τα μαύρα πρέπει να δίνονται σε μικρές ποσότητες γιατί δημιουργούν κατάθλιψη. Ο ρόλος της εικόνας είναι σημαντικός. Αυτή θα τραβήξει το παιδί και θα το κάνει να αγαπήσει το διάβασμα».

---

[32] Μπενέκος Αντώνης, *«Το εικονογραφημένο... »*. ο.π., σ.31

[33] Μαγουλιώτης Απόστολος, *«Η εικονογράφηση στο παραμύθι»*, περιοδικό *Διαδρομές*. τ.9 Άνοιξη 1988, σελ.57-61

[34] Βακάλη-Συρογιαννοπούλου Φ., *«Η σχέση της εικόνας με το κείμενο και ο εικονογράφος»*. Περιοδικό *Διαβάζω* αρ.248 Αφιέρωμα Βιβλίο και Εικονογραφηση, σ.30

Σύμφωνα με τον Α. Μαγουλιώτη[35] οι εικόνες του στυλ των **«φοβιστών»** αρέσουν πάρα πολύ στα παιδιά, γιατί σ' αυτές υπάρχει αφθονία και καθαρότητα χρώματος. Αρέσουν όμως και οι εικόνες του στυλ των **σουρεαλιστών**, γιατί τα πράγματα εκεί είναι όπως τα βλέπουμε με τα μάτια της φαντασίας ή στα όνειρά μας, εκφράζουν δε διάφορες επιθυμίες που βρίσκονται βαθιά μέσα στο νου μας. Τέτοιες εικόνες είναι πολλές από εκείνες των παραμυθιών με εξωπραγματικούς ήρωες και αντικείμενα. Ωστόσο προτιμούνται , όπως ήδη έχουμε αναφέρει οι εικόνες που βασίζονται στο **ρεαλισμό**. Τα παραμύθια που διασκεδάζουν αρκετά τα παιδιά αλλά και τους μεγάλους είναι αυτά που έχουν **εξπρεσιονιστική** εικονογράφηση. Εδώ τα πρόσωπα δεν παρουσιάζονται όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά όπως εμείς θέλουμε, με αλλοιωμένες μορφές, πολλές φορές αγγίζοντας την υπερβολή και με έντονα χρώματα, όπως είναι τα εικονογραφημένα, π.χ. ο Μίκυ Μάους, που ενώ όλοι ξέρουμε ότι είναι ποντίκι, η εξωτερική του μορφή μας κάνει να το ξεχνάμε και η νέα του μορφή μας διασκεδάζει.

Υπάρχει όμως και η **αφηρημένη** (ζωγραφική) εικονογράφηση που δεν παρουσιάζει συγκεκριμένα διαγράμματα μορφών, αλλά μια επιφάνεια με διάφορα χρώματα ή σχήματα, που ίσως να είναι εσωτερικές δομές αντικειμένων ή φαινομένων. Αυτού του είδους η τεχνική διεγείρει, όπως ήδη έχουμε αναφέρει , την φαντασία του παιδιού.

Πρέπει να διευκρινιστεί επίσης πως συχνά η αφθονία του χρώματος μπορεί να φέρει αρνητικά αποτελέσματα. Π.χ. σε μία εικόνα που παριστάνει μια ανθρώπινη φιγούρα δε χρειάζεται να βάλουμε όλα τα χρώματα, όταν δε το απαιτεί το κείμενο. Η πολυχρωμία π.χ. των ρούχων μίας ανθρώπινης μορφής, όταν δεν είναι απαραίτητη, αποσπά την προσοχή του παιδιού- παρατηρητή, από άλλα ουσιώδη χαρακτηριστικά που θέλει τελικά να τονίσει η συγκεκριμένη εικόνα. Ακόμη η έντονη **πολυχρωμία** διαλύει πολλές φορές τη γενική φόρμα του αντικειμένου. Το ίδιο ισχύει περίπου και για το **σχέδιο** που θα πρέπει να είναι απλό και εκφραστικό, χωρίς περιττές λεπτομέρειες που δε προσφέρουν σπουδαία πράγματα στην κατανόηση ή αλλοιώνουν πολλές φορές το γενικό σχήμα και

[35] Μαγουλιώτης Αποστολος, *«Η εικονογράφηση στο παραμύθι»*, περιοδικό *Διαδρομές*, τ.9 , Άνοιξη 1988, σσ. 57-61

εμποδίζουν την εκφραστική κίνηση. Τα **περιγράμματα** καλό είναι να είναι σταθερά και ολοκληρωμένα γιατί τα παιδιά θα σταθούν σε ένα μέρος της εικόνας και όχι στο σύνολο της, με αποτέλεσμα να μην καταλαβαίνουν το εικονιζόμενο θέμα.

Οι εικόνες δημιουργούν συχνά ψευδαισθήσεις και υποβάλλουν τα αντικείμενα που έχουν χρώμα, υφή, θερμοκρασία κλπ. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πολλά παιδιά παρατηρούν μια εικόνα και νιώθουν την ανάγκη να την ψηλαφίσουν συγχρόνως.

Κάθε εικόνα συνθέτεται από ένα σύνολο **συμβόλων** (είδη γραμμών, στιγμάτων και επιπέδων). Είναι σκόπιμο όμως η εικόνα να είναι απλή και ξεκάθαρη σε σύμβολα, όπως είναι τα γράμματα σε μια λέξη, δηλ. ούτε κάτι λιγότερο. Η απλότητα αυτή θα δώσει ώθηση στο παιδί για μια δική του σύνθεση, ένα συμβολικό παιχνίδι ή μια δική του εικονογράφηση.

Ένα άλλο θέμα αφορά την **υφή** και την **κίνηση** των αντικειμένων. Αυτά δίνονται με την γραμμή του σχεδίου, με τα στίγματα και τη γραμμή του χρώματος π.χ. οι κάθετες γραμμές θα μας δώσουν την ένταση, την οξύτητα κλπ. Οι ευθείες οριζόντιες θα εκφράσουν το ήρεμο ενώ οι διακεκομμένες το ρυθμικό. Οι τεθλασμένες γραμμές δείχνουν το ανήσυχο ενώ οι καμπύλες την ηρεμία ή γενικά την αρμονία, την καλαισθησία.

Είναι γενικά αποδεκτό πως μεγάλο ρόλο στην εικονογράφηση παίζει η **σύνθεση** της εικόνας, η τοποθέτηση δηλ. της κάθε φιγούρας μέσα στο χώρο. Η θέση της φιγούρας, το μέγεθος ή και η εκφραστικότητα θα παίξουν σπουδαίο ρόλο.

Πολύ σημαντικές είναι οι εκτιμήσεις που εκφράζει ο Α. Μαγουλιώτης για τον παιδαγωγικό τρόπο απόδοσης φοβικών στοιχείων της ιστορίας από τον εικονογράφο κάτι που άπτεται και στο πλαίσιο της εικονογράφησης παραμυθιού που είναι μέρος της παρούσας εργασίας (βλ. ένθετο υλικό). Λέει λοιπόν πως «έχουμε παρατηρήσει πολλά παιδιά, άλλες φορές να φοβούνται τα εικονογραφημένα άγρια ζώα, τέρατα, ανθρώπους κλπ. Και άλλες φορές όχι. Η αγριότητα και η επίθεση του εικονιζόμενου ζώου ή ανθρώπου φαίνεται στα γουρλωμένα μάτια, στο ανοιχτό εξαγριωμένο στόμα ίσως και στα άκρα. Ακόμη, όταν το θηρίο κοιτάζει μέσα στην εικόνα, η επίθεση και η αγριότητα δεν απευθύνονται προς τον θεατή αλλά προς κάποιο άλλο επίσης εικονιζόμενο πρόσωπο. Έτσι δεν μας εμποδίζει να το

περιεργαστούμε. Αντίθετα, όταν κοιτάζει προς τα έξω δίνει την αίσθηση ότι απευθύνεται προς το θεατή, με αποτέλεσμα σ' αυτή την περίπτωση να φοβούνται τα παιδιά- παρατηρητές της εικόνας και να ξεχνούν σχεδόν ότι αυτό που βλέπουν δεν είναι παρά μια εικόνα. Αν το επιτιθέμενο πρόσωπο καλύψει ολόκληρη την εικόνα, η ένταση μεγαλώνει, ενώ αντίθετα, αν είναι μικρό και βρίσκεται στο κάτω μέρος της εικόνας, ενώ αντίθετα, αν είναι μικρό και βρίσκεται στο κάτω μέρος της εικόνας, ο φόβος μετριάζεται»[36].

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τεχνικές και τα υλικά που χρησιμοποιούν καταξιωμένοι εικονογράφοι παιδικών βιβλίων και αποτελούν οργανικό μέρος μιας επιτυχημένης πρόσληψης της εικόνας από τα παιδιά. Παραθέτουμε την μαρτυρία της εικονογράφου Βάσως Ψαράκη που ταξινομεί τα υλικά και τις τεχνικές που χρησιμοποιεί στην εκάστοτε εικαστική απόδοση ενός παιδικού βιβλίου: «*Κάθε φορά που εικονογραφώ ένα βιβλίο, με απασχολεί όχι μόνο το τι θα φτιάξω, αλλά και πώς θα το φτιάξω- με ποια τεχνική. Με τον αερογράφο θα μπορέσω να αποδώσω καλύτερα μια ονειρική και ήρεμη ατμόσφαιρα. Το πενάκι, αντίθετα, μπορεί να δώσει την ένταση και την κίνηση, η ακουαρέλα μια λεπτότητα και ευαισθησία. Η τέμπερα προσφέρεται στην απόδοση της λεπτομέρειας και γι' αυτό μπορεί να δώσει το ρεαλιστικό και το σουρεαλιστικό. Άλλες τεχνικές βοηθούν στην δημιουργία μιας έντασης, μιας αδρότητας, όπως το κολάζ ή το παστέλ και το λινέλεουμ. Τα στοιχεία της εικόνας δεν είναι απαραίτητο να συνυπάρχουν πάντα. Είναι δυνατόν να μην έχουμε χρώματα ή να έχουμε σύνθεση ανεικονική. Όπως συμβαίνει ακόμα συχνά, να υπάρχουν εικόνες φτιαγμένες με συνδυασμό τεχνικών. Παράδειγμα, φωτογραφία και τέμπερα, πενάκι και αερογράφο, φωτογραφία και αερογράφο, κολάζ και τέμπερα, λινόλεουμ και τέμπερα.*»[37].

---

[36] Μαγουλιώτης Α., ο.π., σ.61

[37] Ψαράκη Βάσω, «*Σκέψεις για την εικονογράφηση στο παιδικό βιβλίο*», περ. Διαδρομές, τ.53, Άνοιξη 1999, σ.18

Δεύτερο κεφάλαιο -Ερευνητική εργασία

Β1. Στόχοι και υποθέσεις έρευνας

Βασικός **στόχος** της παρούσας έρευνας ήταν να βοηθηθώ στην επιλογή των σκηνών του παραμυθιού που θα εικονογραφούσα, καθώς και στη σύνθεσή τους. Μέσα από τις προτιμήσεις και εκτιμήσεις του αναγνωστικού κοινού στο οποίο απευθύνεται το παραμύθι, όπως μας δήλωσε και ο ίδιος ο συγγραφέας (βλ. σελ. 41, συνέντευξη του συγγραφέα), δηλαδή των παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, μέσα από την εικονοπλαστική και γεμάτη δροσιά και φαντασία ματιά τους, προσπάθησα να διερευνήσω τον τρόπο που αντιλαμβάνονται το παραμύθι, τις εικόνες που τους γεννάει πιο έντονα και τον τρόπο που το ερμηνεύουν. Έτσι θέλησα να εντάξω και τα παιδιά στην προσπάθεια της εικονογράφησης καθιστώντας τους συνδημιουργούς, από την πλευρά της επιλογής των σκηνών, εκμεταλλευόμενη την πλούσια φαντασία τους.

Με βάση το σκοπό της έρευνας, τέθηκαν κάποιες **υποθέσεις**, οι απαντήσεις των οποίων θα βοηθούσαν στη διεξαγωγή του εγχειρήματός μου. Πιο συγκεκριμένα προσπάθησα να διαπιστώσω:

1. Ποιες εικόνες κρίνουν τα παιδιά πιο αντιπροσωπευτικές και πως τις φαντάζονται,
2. Ποια δρώντα πρόσωπα του παραμυθιού θεωρούν πιο σημαντικά,
3. Πώς ερμηνεύουν την στάση της αρκούδας (πρόσωπο του παραμυθιού), γεγονός οργανικό για την προσέγγιση της ιστορίας,
4. Ποιες είναι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που έχουν τα παιδιά της ηλικίας αυτής για τα άγρια ζώα του δάσους και τέλος,
5. Τι προσωπικές εμπειρίες, γνώσεις και εικόνες έχουν από ήθη και έθιμα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, εφόσον υπάρχουν ανάλογες σκηνές που εμπεριέχονται στο συγκεκριμένο παραμύθι που αποτελεί το αντικείμενο επεξεργασίας μας.

Όπως γίνεται κατανοητό η παρούσα έρευνα δεν είχε στόχο την διεξαγωγή πορισμάτων για την επιστημονική μελέτη των αναγνωστικών ή άλλων προτιμήσεων των παιδιών της ηλικίας αυτής

ή των ψυχολογικών τους ερμηνειών, αλλά εξυπηρετούσε ανάγκες λειτουργικές και πρακτικές στην εκπόνηση του συγκεκριμένου εγχειρήματος, δηλαδή της εικονογράφησης ενός παραμυθιού.

Β2. Διεξαγωγή της έρευνας

Η έρευνα που απευθυνόταν σε παιδιά **προσχολικής** και **πρωτοσχολικής ηλικίας**, πραγματοποιήθηκε σε νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία του νομού Μαγνησίας (αστικού και αγροτικού τύπου) και πιο συγκεκριμένα στα ακόλουθα σχολεία:

1. Στον παιδικό σταθμό «Κέντρο Παιδιού» (Γιάννη Δήμου 127), σε δύο τμήματα προνηπίων και σε ένα τμήμα νηπίων.
2. Στο Νηπιαγωγείο Καλών Νερών (μονοθέσιο).
3. Στο 2ο Δημοτικό Σχολείο Βελεστίνου, στην 3η Τάξη.
4. Στο 8ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου (Γαλλίας με Γαμβέτα), στην 1η και στην 3η Τάξη.
5. Στο Ελληνογαλλικό Δημοτικό Σχολείο «Άγιος Ιωσήφ» (Σπ. Σπυρίδη με Ρήγα Φεραίου), στην 2α Τάξη.

Το **δείγμα** της έρευνας ήταν συνολικά **123 παιδιά** ηλικίας 4 1/2 – 9 χρονών και πιο αναλυτικά 52 παιδιά προσχολικής ηλικίας και 71 πρωτοσχολικής. Η έρευνα διεξήχθη στο διάστημα από 11 Απριλίου έως 5 Μαΐου. Το παραμύθι που επιλέχθηκε ήταν «Ο **Λυπημένος Βασιλιάς**» (αδημοσίευτο) της **Μαργαρίτας Βασιλείου** (καλλιτεχνικό ψευδώνυμο του **Β. Δ. Αναγνωστόπουλου**).

Η **μεθοδολογία** που ακολουθήθηκε στη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η εξής:

Στα **νηπιαγωγεία**, η αφήγηση του παραμυθιού έγινε από εμένα την ίδια. Πριν να αρχίσω, εξηγούσα στα παιδιά πως θα τους αφηγηθώ μια ιστορία χωρίς εικόνες. Την ώρα που άκουγαν το παραμύθι τα παιδιά θα έπρεπε να έβλεπαν με τη φαντασία τους τις εικόνες που τους γεννούσε η αφήγηση της συγκεκριμένης ιστορίας. Κατά την ώρα της αφήγησης έγινε προσπάθεια να ακολουθηθούν οι τεχνικές της αφήγησης[38]. Με το πέρας του παραμυθιού, ζητούσα από τα

[38] Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και Τεχνική του Παραμυθιού*, Καστανιώτης, Αθήνα 1997, σ.192 κ.ε.

παιδιά να ζωγραφίσουν τις εικόνες που φαντάστηκαν. Όταν τα νήπια ολοκλήρωναν τη ζωγραφιά τους ρωτούσα το καθένα και κατέγραφα το τι ζωγράφισε.

Στα **δημοτικά σχολεία** το ρόλο της αφήγησης ανέλαβαν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Σύμφωνα με τις οδηγίες που τους έδινα (βλ. επόμενες σελίδες) ζητούσαν από τα παιδιά να φανταστούν κατά την αφήγηση του παραμυθιού τις εικόνες του. Κατόπιν θα έπρεπε να τις περιγράψουν γραπτά και όχι εικαστικά. Τα παιδιά θα έπρεπε να περιγράψουν τις σκηνές και τις εικόνες που θα επέλεγαν να ζωγραφίσουν από αυτό το παραμύθι εάν ήταν ζωγράφοι. Στην συνέχεια οι μαθητές απαντούσαν σε ένα ερωτηματολόγιο (βλ. επόμενες σελίδες) με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που είχε σκοπό να ανιχνεύσει τον τρόπο που ερμήνευαν το παραμύθι και τέλος τις εμπειρίες που έχουν από τα ήθη και τα έθιμα του τόπου μας.

Δεν συνάντησα δυσκολίες στην διεξαγωγή της έρευνας και τόσο στα νηπιαγωγεία όσο και στα δημοτικά οι εκπαιδευτικοί έδειξαν μεγάλη προθυμία να με βοηθήσουν. Ιδιαίτερα οι δάσκαλοι και οι δασκάλες που ανέλαβαν οι ίδιοι τη διαδικασία της αφήγησης και συλλογής του δείγματος, ήταν πολύ πρόθυμοι και έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το αντικείμενο της έρευνας, ερχόμενοι πολλές φορές σε επικοινωνία μαζί μου για την επίτευξη αρτιότερου αποτελέσματος.

«Ο Λυπημένος Βασιλιάς»

Μαργαρίτας Βασιλείου

Αθήνα 1990

Ο Λυπημένος Βασιλιάς

Ένας γεροβασιλιάς, εκείνα τα πολύ παλιά χρόνια, ζούσε κλεισμένος μέσα σ' έναν ψηλό πύργο με τις τρεις ορφανές θυγατέρες του, τη Ρεγγίνα, την Κορίνα και τη μικρή Λιάνα. Η μόνη του έγνοια ήταν οι κόρες του. Ανησυχούσε πολύ, όταν τις έχανε για λίγο. Για το βασίλειό του κανένα ενδιαφέρον. Βυθισμένος στις σκέψεις του καθόταν σε μια χρυσή πολυθρόνα πάντα αγέλαστος.

Κάποτε ένας φίλος του έστειλε δώρα από την μακρινή Ανατολή. Ανάμεσα στα δώρα ήταν και τρεις κούκλες. Μια μπαλαρίνα, ένας μουσικός κι ένας ζωγράφος. Τα παιδιά χάρηκαν με τα δώρα. Η Ρεγγίνα πήρε την μπαλαρίνα, η Κορίνα το μουσικό και η Λιάνα το ζωγράφο. Κι όλη τη μέρα δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να παίζουν με τις καινούργιες κούκλες τους.

Η Ρεγγίνα ήθελε να σπουδάσει μπαλέτο και τώρα μάθαινε μόνη της τα βήματα, έκανε πιρουέτες κι ασκήσεις στην μπάρα. Η νόνα της, που την αγαπούσε πολύ, της έραψε ένα φορεματάκι ολοκόκκινο. Όταν το φορούσε και χόρευε έμοιαζε με την κούκλα της κι όπως στριφογύριζε, ήταν σαν μια ζωντανή φωτιά.

Η Κορίνα άρχισε κι αυτή να μαθαίνει μουσική, να τραγουδά και να παίζει μια φλογέρα που της έφτιαξε η νόνα . Και η μικρή Λιάνα βάλθηκε να γίνει ζωγράφος. Ζωγράφιζε πάνω σε τοίχους, σε ρούχα, σε χαρτιά. Κι ήταν ο μεγάλος μπελάς του σπιτιού.

-Μπαμπά, έλεγε η μεγαλύτερη αδερφή, γιατί δε γελάς ποτέ;

-Ε, παιδί μου, έλεγε ο βασιλιάς, είμαι λίγο αφηρημένος...ε...πως, χαίρομαι κι εγώ.....

Η Ρεγγίνα όμως καταλάβαινε ότι ο μπαμπάς της όλο ξέφευγε και δεν της απαντούσε με ειλικρίνεια. Δεν τον πίστευε, μα και δεν μπορούσε να ερμηνεύσει πως μένει έτσι αμίλητος και κλεισμένος μέσα στο κάστρο. Και μόνη του έγνοια ήταν να μην χάνει από τα μάτια του τις τρεις κόρες του. Από κάποιες μισοκουβέντες που είχε ακούσει από τη νόνα της καταλάβαινε πως κάποιο μυστικό έκρυβε.

Ο βασιλιάς είχε δώσει αυστηρή εντολή να μην αφήνουν να μπαίνει κανείς στο κάστρο. Μόνο οι δάσκαλοι των κοριτσιών έμπαιναν. Τι να κάνουν; Γιορτές δεν έκαναν ποτέ στο παλάτι κι ούτε άλλα παιδιά έρχονταν για να παίξουν. Έτσι οι αδερφούλες έμειναν μοναχές κι αποκλεισμένες απ' τον άλλο κόσμο.

Κάθε απόγευμα ανέβαιναν στο πιο ψηλό σημείο του κάστρου κι από εκεί κοίταζαν μακριά τον απέραντο κάμπο ως τ' αντικρινά χιονισμένα βουνά. Έβλεπαν τα παιδιά της πολιτείας να παίζουν κουτσό, αμάδες, γύρω-γύρω όλοι, κυνηγητό και οι φωνούλες και τα τραγούδια τους έφταναν σαν γλυκός αντίλαλος, λες και πολιορκούσαν τον καστρόπυργο.

Η μικρή Λιάνα ζωγράφιζε ό,τι έβλεπε. Οι πίνακες της γέμιζαν από παιδιά. Πολλά παιδιά, να τρέχουν και να παίζουν. Με λερωμένα ρούχα, ξυπόλητα και όλα γελαστά και αναψοκοκκινισμένα.

-Σας αρέσει η ζωγραφική μου; έλεγε στις αδερφές της.

-Πολύ, απαντούσαν αυτές.

Και τότε η Κορίνα άρχισε να σιγομουρμουρίζει ένα τραγουδάκι. Το 'φτιαξε εκείνη τη στιγμή. Το μαθαν κι οι αδερφές της και το τραγουδούσαν μαζί:

Είμαστε πουλιά, όλα τα παιδιά
μέσ' σε μια φωλιά, με ζεστή καρδιά.

Χέρι χέρι πάμε κι όλα τραγουδάμε
φίλοι καριοφίλι και γλυκό σταφύλι.

Η Ρεγγίνα άρχισε να το χορεύει. Το λεγαν και το ξανάλεγαν κι ακούστηκε κάτω στη χώρα. Και το τραγουδούσαν τώρα και τα άλλα παιδιά. Τ' άκουσαν και οι μεγάλοι, τ' άκουσε κι ο βασιλιάς και δάκρυσε.

-Μα γιατί μπαμπά κλαις; τον ρώτησε η Κορίνα. Αλλά δεν πήρε καμιά απάντηση.

Το καλοκαίρι οι χωρικοί είχαν ένα έθιμο. Μετά το θερισμό και τ' αλώνισμα γιόρταζαν όλοι μαζί. Αποβραδίς του Δεκαπενταύγουστου ανέβαιναν στο δάσος, έστηναν τις σκηνές τους και εκεί περνούσαν την νύχτα λέγοντας ιστορίες κάτω από το φεγγαρόφωτο. Την άλλη μέρα, πρωί-πρωί, έβαζαν δώδεκα μεγάλα καζάνια στη φωτιά, όσοι και οι άγιοι Απόστολοι. Το ένα όμως ήταν άδειο. Ήταν του Ιούδα. Έβραζαν πλιγούρι με γλυκό καλαμπόκι για όλους τους προσκυνητές.

Μαζεύονταν όλες οι οικογένειες από τα γύρω ορεινά χωριά για να εκκλησιαστούν στο μοναστήρι της Παναγιάς της Παρηγορήτισσας και να γευτούν το νόστιμο φαγητό.

Όλο το βράδυ ακούγονταν μπαταριές από όπλα, μέσα στο δάσος. Ήταν οι κυνηγοί στις βουνοκορφές που έκαναν νυχτέρι για να φυλάξουν τον κόσμο από τις αρκούδες και τους άγριους λύκους. Έλεγαν μάλιστα πως παλιότερα είχαν εξαφανιστεί τρία μικρά παιδιά και έλεγαν πως τα είχαν πάρει οι αρκούδες στο δάσος κι έγιναν αρκουδόπουλα. Κι έλεγαν πως ένα από αυτά, ήταν ο μικρός πρίγκιπας, ο μοναχογιός του βασιλιά. Εξαφανίστηκε, όταν πήγε κάποτε εκεί να γιορτάσει το Δεκαπενταύγουστο. Από τότε, έλεγαν, ο βασιλιάς δεν ξαναβγήκε από τον Πύργο του και σαν έχασε τη γυναίκα του, δεν αφήνει από τα μάτια του τις θυγατέρες που του απόμειναν.

Οι μικρές πριγκίπισσες δεν ήξεραν την αλήθεια και δεν μπορούσαν να ερμηνεύσουν την άρνηση του βασιλιά πατέρα να πάνε κι αυτές στο πανηγύρι και να προσκυνήσουν την Παναγιά την Παρηγορήτισσα.

Η Κορίνα όμως ήταν πεισματάρα. Έπεισε τη νόνα της και πήγαν κρυφά, αφού μεταμφιέστηκαν σε χωριατοπούλες.

Όταν τέλειωσε η λειτουργία, ο τελάλης φώναξε:

-Πλούσιοι και φτωχοί, ελάτε στη γραμμή
πάρτε ο καθένας της αγάπης το φαΐ.

Στα έντεκα καζάνια τότε σχηματίστηκαν μεγάλες ουρές κι άρχισε το μοίρασμα. Και μόνο στο καζάνι του Ιούδα δεν πλησίαζε κανείς. Έμεινε αδειανό και παράμερο, μοναχό του.

Εκείνη την ώρα ακούστηκαν πυροβολισμοί. Σταμάτησαν όλοι και γύρισαν κατά τις βουνοκορφές. Κατέβαιναν οι κυνηγοί φέρνοντας μαζί τους τα τρία παιδιά που είχαν χαθεί πριν από χρόνια. Ήταν εξαγριωμένα και φοβισμένα. Ο κόσμος τα κοίταζε έκπληκτος και σχεδόν άφωνος.

Ανάμεσα στα τρία αρκουδόπουλα, όπως τα έλεγαν, ήταν κι ένα ξανθό με μία ελιά στο πηγούνι. Η καρδιά της νόνας σκίρτησε σαν το είδε. Ήταν ο γιος του βασιλιά., ο Μιλτιάδης.

-Να τα πάμε στο βασιλιά, φώναξε κάποιος.

-Να τα πάμε, να τα πάμε, συμφώνησαν όλοι.

Παράτησαν και το φαΐ και το γλέντι και πήραν το δρόμο για το κάστρο. Σαν πλησίασαν, μόνο που δεν λιποθύμησε ο γεροβασιλιάς. Έτρεξε, αγκάλιασε το γιο του και τ' άλλα παιδιά. Άνοιξε διάπλατα τις βαριές πόρτες του παλατιού. Το γλέντι έγινε εκεί πια και κράτησε τρεις μέρες και τρεις νύχτες.

Σαν τέλειωσε το γλέντι ο βασιλιάς ανακοίνωσε: « Όλα τα κτήματά μου δίνονται στους φτωχούς, το κάστρο με το παλάτι στο λαό, ο χρυσός θρόνος στην Παναγιά την Παρηγορίτισσα.»

Όλοι ήταν χαρούμενοι. Πιο πολύ όμως οι τρεις πριγκίπισσες που έβλεπαν τον πατέρα τους τώρα γελαστό, δίχως τη θλίψη στο βλέμμα. Κι ακόμα γιατί είχε βρεθεί ο αδερφός τους, ο Μιλτιάδης.

-Και πόσο ωραίο όνομα, έλεγε η μικρή Λιάνα. Συχνά μονολογούσε, όταν ζωγράφιζε: «Μιλ-τι-άδης, Μιλ-τι-άδης...»

Τώρα μπορούσαν να παίζουν με όλα τα παιδιά της πολιτείας: κουτσό, αμάδες, γύρω-γύρω όλοι, κυνηγητό...

Κι έζησαν αυτοί καλά και μεις καλύτερα.

ΟΔΗΓΙΕΣ

Πριν την αφήγηση του παραμυθιού ζητάμε από τα παιδιά να προσπαθήσουν, καθώς ακούν την ιστορία να φαντάζονται τις εικόνες του. Μετά την αφήγηση ζητούμε από τα παιδιά να μας περιγράψουν (γραπτά) τις εικόνες που μπορούν να φανταστούν από την ιστορία αυτή π.χ. μια εικόνα θα μπορούσε να είναι η σκηνή όπου η αρκούδα έκλεψε τον μικρό Μιλτιάδη (αποφεύγουμε να δώσουμε άλλα παραδείγματα για να μην επηρεάσουμε τα παιδιά).Τονίζουμε πως δεν θέλουμε να μας ξαναφηγηθούν την ιστορία, αλλά να μας περιγράψουν τις σκηνές που τους έκαναν εντύπωση και τις φαντάζονται σε εικόνες. Με λίγα λόγια αν ήταν ζωγράφοι, ποιες σκηνές του παραμυθιού θα ζωγράφιζαν.

Κατόπιν τους μοιράζουμε το παρακάτω ερωτηματολόγιο για να το απαντήσουν .

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- **Ποιο πρόσωπο του παραμυθιού σου έκανε εντύπωση;.....**
  .....
  .....
- **Γιατί πιστεύεις ότι η αρκούδα έκλεψε τα τρία παιδιά;.....**
  .....
  .....
  .....
- **Τι συναισθήματα νιώθεις για την αρκούδα;.....**
  .....
  .....
  .....
  .....
- **Έχεις βρεθεί ποτέ σε πανηγύρι όπου μοιράζουν φαγητό για να γιορτάσουν κάποιον Άγιο;.....**
  .....
  .....
  .....
  .....
- **Γνωρίζεις κάποιο άλλο έθιμο που γίνεται έξω στη φύση;.....**
  .....
  .....
  .....

Β3. Αποτελέσματα της έρευνας

Η αποδελτίωση των αποτελεσμάτων γίνεται σε δύο φάσεις, η πρώτη αφορά την έρευνα που έγινε στα νηπιαγωγεία και η δεύτερη την έρευνα που έγινε στα δημοτικά σχολεία . Αυτό συμβαίνει επειδή η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας έγινε με διαφορετικό τρόπο για λόγους πρακτικούς, αλλά και ουσιαστικούς (τα νήπια δεν γνωρίζουν γραφή για να εκφραστούν γραπτά και γι' αυτό επιλέχτηκε η μέθοδος της ζωγραφικής και της προφορικής ερμηνείας σε αντίθεση με τα μαθητές του δημοτικού που εκφράστηκαν μόνο λεκτικά και γραπτώς).

Στα δύο **νηπιαγωγεία** που διεξήχθη η έρευνα, όταν τελείωσε η αφήγηση του παραμυθιού, χωρίς κανέναν σχολιασμό, ζητήθηκε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν τις εικόνες που φαντάστηκαν από το παραμύθι. Σύμφωνα με τις ζωγραφιές τους, αλλά και το τι σχολίασε το καθένα γι' αυτές, βγαίνουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Σε σύνολο 52 νηπίων το 15,2% (κυρίως κορίτσια) προτίμησε να ζωγραφίσει τις κόρες του Βασιλιά, είτε μια από αυτές (η Ρεγγίνα που χορεύει ή η Λιάνα που ζωγραφίζει) είτε και τις τρεις μαζί ενώ το 8,4% των νηπίων ζωγράφισε το Βασιλιά μαζί με τις κόρες του.

Ένα 6,7% των παιδιών προτίμησε να ζωγραφίσει τις κόρες του Βασιλιά να κοιτούν ψηλά από το κάστρο την πολιτεία και παιδιά να παίζουν εκεί.

Ένας μεγάλος αριθμός παιδιών (27,1%) ζωγράφισε το Βασιλιά να βρίσκεται στο παλάτι του, κυρίως λυπημένο αλλά μερικά χαρούμενο επειδή έχει βρει το γιο του, όμως κάποια ζωγράφισαν μόνο το κάστρο διευκρινίζοντας πως ο βασιλιάς βρίσκεται μέσα.

Επίσης το ίδιο μεγάλο ποσοστό (27,1%) προσελκύσθηκε από το πρόσωπο της αρκούδας που τη ζωγράφισε είτε μόνη της είτε μαζί με τα αρκουδόπουλα , είτε μόνο με τον Μιλτιάδη, να βρίσκεται στο δάσος, αλλά ακόμη και στο παλάτι.

Το 13,7% των νηπίων (αποκλειστικά αγόρια) προτίμησε να ζωγραφίσει τους κυνηγούς στο δάσος ή στο πανηγύρι. Επίσης ένα μοναδικό νήπιο ζωγράφισε τη Νόνα να χορεύει στο πανηγύρι.

Τέλος σχετικά με την ερμηνεία που έδωσαν για το ρόλο της αρκούδας και τα συναισθήματα που τους γέννησε σύμφωνα με τα

λεγόμενά τους ή την εκτίμηση των ζωγραφιών τους, η πλειοψηφία των νηπίων 58,8% ένιωσε θετικά απέναντί της («Τη λυπάμαι, θέλω να γίνουμε φίλοι», «η αρκουδίτσα που αγαπούσε το βασιλόπουλο και το είχε σαν παιδάκι»), ενώ μόνο το 29,4% ήταν αρνητικό («η κακή αρκούδα», «η αρκούδα με τα δόντια»). Τέλος ένα 11,7% έχει ανάμεικτα συναισθήματα και στάση απέναντί της («Ζωγράφισα δύο αρκούδες, η καλή αρκούδα και η αρκούδα που δεν είναι καλή»).

Η αποδελτίωση των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήχθη στα **δημοτικά σχολεία** είχε τα ακόλουθα πορίσματα:

Σύμφωνα με τα *γραπτά* τους, στις εικόνες που θα ζωγράφιζαν οι μαθητές από το παραμύθι, πρωταγωνιστικό ρόλο παίζει ο βασιλιάς (15 %)[39] που τον περιγράφουν «με κάτασπρα γένια κι ένα μεγάλο στέμμα», να κάθεται στο θρόνο του «που ήταν φτιαγμένος από αληθινό χρυσάφι», «χωρίς να γελάει».

Η Ρεγγίνα, η μεγάλη κόρη του βασιλιά τράβηξε την προσοχή των παιδιών (10,2 %) που την φαντάστηκαν να χορεύει «με το κόκκινό της φουστάνι», επίσης η Λιάνα που ζωγράφιζε (9,4 %) «έναν ολόκληρο τοίχο» και η Κορίνα (5,1 %) που τραγουδούσε και «έπαιζε φλάουτο».

Αρκετές είναι οι αναφορές (12,4 %) στην εικόνα με τις τρεις πριγκίπισσες που είτε «κοιτάνε λυπημένες στον κάμπο τα παιδιά που έπαιζαν ξένοιαστα» είτε παίζουν με τις κούκλες τους και τραγουδάνε.

Η εικόνα του Μιλτιάδη (9,4 %) περιγράφεται να είναι μόνος του, δίνοντας πολλά στοιχεία για την εξωτερική του εμφάνιση (π.χ. «με μπλε μάτια και κατάξανθα μαλλιά, μια ελιά στο πηγούνι και σχεδόν μισοσχισμένα τα ρούχα που φορούσε») είτε με την αρκούδα μέσα στο δάσος.

Το 8,7 % των εικόνων που θα ζωγράφιζαν οι μαθητές , αναφέρεται στο πανηγύρι όπου πήγε «μεταμφιεσμένη σε χωριατοπούλα» η Κορίνα. Γίνεται συχνά αναφορά στα καζάνια, καθώς και στους ανθρώπους «που τρώνε το σιτάρι», «που χορεύουν και τραγουδούν».

Επίσης κάποιοι αναφέρονται (3 %) στο έθιμο μέσα στο δάσος όπου οι χωρικοί «έστηναν τις σκηνές τους και έλεγαν ιστορίες».

---

[39] Το ποσοστό αυτό αφορά την ποσοστιαία μονάδα στο δείγμα των απαντήσεων που η καθεμία περιελάμβανε περισσότερες από μια εικόνες που φαντάστηκαν οι μαθητές για το παραμύθι.

Μεγάλο ποσοστό αναλογικά (10,2 %) καταλαμβάνει η σκηνή όπου στο πανηγύρι εμφανίζονται οι κυνηγοί που έχουν βρει τα τρία αρκουδόπουλα, «οι χωρικοί τα κοιτούν έκπληκτοι και αναγνωρίζουν το γιο του βασιλιά».

Ένα 5,1 % των εικόνων που κατέγραψαν οι μαθητές περιγράφει την σκηνή όπου ο βασιλιάς ξαναβρήκε το γιο του, τον αγκάλιασε και άρχισε το γλέντι.

Η σκηνή του φινάλε μνημονεύεται από το 4,3 % των απαντήσεων («Ο βασιλιάς χαρίζει την περιουσία του», «μοιράστηκε με το λαό το παλάτι»).

Κάποιες μικρές αναφορές γίνονται στο κάστρο, «στα παιδιά που παίζουν στην πλατεία χαρούμενα», στις πριγκίπισσες που παίζουν στο τέλος με τα άλλα παιδιά.

Στο δεύτερο μέρος της έρευνας , δηλαδή στο *ερωτηματολόγιο*, οι μαθητές απάντησαν ως εξής:

Στην πρώτη ερώτηση, σχετικά με το ποιο πρόσωπο τους έκανε εντύπωση, η πλειοψηφία (42,3 %) απάντησε ο βασιλιάς για διάφορους λόγους όπως «γιατί δε γελούσε ποτέ», « επειδή δεν έλεγε την αλήθεια στις κόρες του ότι του έκλεψαν τον γιο του», «επειδή δεν άφηνε τις κόρες του να παίξουν με τα άλλα παιδιά» και «γιατί στο τέλος έδωσε όλα τα χωράφιά του». Το 15,2 % εντυπωσιάστηκε από τη Ρεγγίνα «γιατί έμοιαζε σαν τη φωτιά», «γιατί μου αρέσει το μπαλέτο». Επίσης τους εντυπωσίασε η Λιάνα (14,1) «γιατί ζωγράφιζε παντού», «γιατί ήταν ο μπελάς» και σε μικρότερο βαθμό (4,7 %) η Κορίνα. Το 10,5 % αναφέρει τον Μιλτιάδη «γιατί έμεινε τόσα χρόνια μακριά από την οικογένειά του», ενώ την αρκούδα την αναφέρει μόνο το 3,5 % των μαθητών. Επίσης από δύο παιδιά αναφέρονται στο πρόσωπο της νόνας και στους κυνηγούς.

Στην ερώτηση γιατί η αρκούδα έκλεψε τα τρία παιδιά οι ερμηνείες ήταν ποικίλες και μερικές φορές ευρηματικές. Το 37,8 % εκφράζει την εκτίμησή του πως η πρόθεση της αρκούδας ήταν κακή, λέγοντας αιτιολογίες όπως «για να τα φαει», «γιατί δεν έβρισκε τροφή», «γιατί την πείραζαν», ενώ το 35,1 % πιστεύει πως τα έκλεψε με καλή πρόθεση («για να τα κάνει παιδιά της», «για να τα μεγαλώσει»,«για συντροφιά», «για καλό σκοπό»). Κάποιοι (8,1 %) εξέφρασαν την άποψη πως τα παιδιά χάθηκαν στο δάσος και γι' αυτό το λόγο η

αρκούδα τα πήρε. Τέλος το 18,9 % απάντησε πως δε ξέρει ή κάποια άλλη απάντηση.

Τα συναισθήματα που ένιωσαν τα παιδιά για την αρκούδα ήταν στην μεγάλη πλειοψηφία τους θετικά (50 %), εκφράζοντας απόψεις όπως «νιώθω καλά αισθήματα για την αρκούδα γιατί αν δεν την πειράξεις δε σε πειράζει», «λυπάμαι γιατί την σκοτώνουν», «δεν τη φοβάμαι , είναι καλό ζώο», «νιώθω αγάπη γιατί βοήθησε τα τρία παιδιά». Το 30,5 % εξέφρασε αρνητικά συναισθήματα για την αρκούδα όπως φόβο («είναι τρομακτική», «κακιά και επικίνδυνη», «άγρια και παχουλή», «είναι η κακιά στο παραμύθι») και το 19,4 % εκδήλωσε ανάμεικτα συναισθήματα («την αγαπώ και τη φοβάμαι», «την αγαπώ από την τηλεόραση, από κοντά την φοβάμαι»).

Σχετικά με την ερώτηση που αφορά τις εμπειρίες που έχουν από γιορτές στο ύπαιθρο με αφορμή κάποια γιορτή Αγίου, το 41, 6 % των μαθητών δηλώνουν πως έχουν παρευρεθεί σε πανηγύρι αναφέροντας ανάλογες γιορτές (όπως του Αγίου Αθανασίου, του Αγίου Γεωργίου, της Αγίας Μαρίνας, του Αγίου Δημητρίου, της Αγίας Βαρβάρας, του Αγίου Γεωργίου στο Περιβόλι Γρεβενών, στην Παναγία Ξενιά, στον Άγιο Ραφαήλ, στην Παναγία Καμπάνας) ενώ η πλειοψηφία, το 58,3 % δεν έχει παρευρεθεί σε ανάλογη εκδήλωση.

Στην τελευταία ερώτηση για το αν γνωρίζουν κάποιο άλλο έθιμο που γίνεται στη φύση, το 56,6 % απάντησε θετικά αναφέροντας γιορτές όπως το Πάσχα, την Πρωτομαγιά, την Καθαρά Δευτέρα, των Φώτων, τις φωτιές την παραμονή του Αη-Γιαννιού, το κάψιμο του Ιούδα την Μεγάλη Εβδομάδα στη Μήλο, ενώ το 43,3 % δεν γνώριζε ή δε θυμόταν κάποιο έθιμο.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΧΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Πίνακας 1

Μαθητές Νηπιαγωγείου (αριθμός νηπίων: 52)

Εικόνες που ζωγραφίστηκαν	**Ποσοστό προτίμησης**
1. Ο Βασιλιάς	27,1 %
2. Η αρκούδα με τον Μιλτιάδη ή με τα αρκουδόπουλα	27,1 %
3. Οι κόρες του Βασιλιά ή μια από αυτές ή και οι τρεις μαζί με τον πατέρα τους	23,6 %
4. Στο πανηγύρι ή στο δάσος	13,7 %
5.Οι 3 κόρες που κοιτούν ψηλά από το κάστρο	6,7 %
	100%

Πίνακας 2

Μαθητές Δημοτικών Σχολείων (Αριθμός μαθητών 71)

Εικόνες που περιγράφτηκαν	**Ποσοστό προτίμησης**
1. Ο βασιλιάς	15 %
2. Η Ρεγγίνα που χορεύει	10,2 %
3. Η Λιάνα που ζωγραφίζει	9,4 %
4. Η Κορίνα που τραγουδάει	5,1 %
5. Οι 3 κόρες που κοιτούν από ψηλά στην πολιτεία	12,4 %
6. Ο Μιλτιάδης μόνος του ή με την αρκούδα	9,4 %
7. Στο πανηγύρι	8,7 %
8. Στο δάσος που ανάβουν φωτιές	3 %
9. Οι κυνηγοί που φέρνουν τα 3 παιδιά	10,2 %
10. Ο βασιλιάς αγκαλιάζει το γιο του - γλέντι	5,1 %
11. Φινάλε βασιλιάς – λαός	4,3 %
12. Άλλη απάντηση	7,2 %
	100 %

Πίνακας 3

Ποια είναι η στάση τους απέναντι στην αρκούδα;

Μαθητές Νηπιαγωγείων + Δημοτικών σχολείων

Στάση Μαθητών	Αριθμός Μαθητ.	Ποσοστό %
Θετικά συναισθήματα	67	54,4 %
Αρνητικά συναισθήματα	37	29,9 %
Ανάμεικτα συναισθήματα	19	15,5 %
ΣΥΝΟΛΟ	123	100 %

Πίνακας 4

Έχουν παρευρεθεί σε πανηγύρι;

Μαθητές Δημοτικών σχολείων

Απάντηση	Αριθμός μαθητών	Ποσοστό %
Ναι	30	41,6 %
Όχι	41	58,3 %
ΣΥΝΟΛΟ	71	100 %

Πίνακας 5

Γνωρίζουν άλλο έθιμο στο ύπαιθρο;

Μαθητές Δημοτικών σχολείων

Απάντηση	Αριθμός μαθητών	Ποσοστό %
Ναι	40	56,6 %
Όχι	31	43,3 %
ΣΥΝΟΛΟ	71	100 %

Β4. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με το στόχο και τις υποθέσεις της έρευνας, τα συμπεράσματα που μπορούμε να βγάλουμε από τα αποτελέσματα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Σε ό,τι αφορά τις εικόνες που θα ζωγράφιζαν, πρωταγωνιστικό ρόλο στις επιλογές και των δύο δειγμάτων καταλαμβάνει ο βασιλιάς, γεγονός αναμενόμενο εφόσον αποτελεί και τον τίτλο του παραμυθιού και το κεντρικό πρόσωπο. Αίσθηση προκάλεσε το γεγονός ότι δεν γελούσε ποτέ, καθώς και το ότι χάρισε όλη του την περιουσία στο λαό του, καθιστώντας τον έτσι πρόσωπο ξεχωριστό. Η κυριαρχούσα σκηνή που τον τοποθετούν είναι λυπημένο στο θρόνο του μέσα στο παλάτι.

Η εικόνα της αρκούδας μαζί με τον γιο του βασιλιά, τον Μιλτιάδη, είναι μέσα επίσης στις προτιμούμενες. Συγκρίνοντας όμως τα ποσοστά των παιδιών του νηπιαγωγείου και των παιδιών του δημοτικού (27% και 9,4% αντίστοιχα), παρατηρούμε μια μεγάλη απόκλιση, διαπιστώνοντας πως τα πιο μικρά παιδιά έλκονται περισσότερο από εικόνες με ζώα και με φύση.

Αναμφισβήτητη ήταν η προτίμηση των παιδιών και των δύο δειγμάτων προς τις εικόνες που περιλαμβάνουν τις κόρες του βασιλιά καθώς ασκούν τις αγαπημένες τους ασχολίες (χορό, μουσική, ζωγραφική). Προτιμούνται οι εικόνες που παρουσιάζουν μόνη της μια από τις κόρες του βασιλιά, με πρώτη επιλογή την Ρεγγίνα που χορεύει, έπειτα την Λιάνα που ζωγραφίζει και τέλος την Κορίνα που ασχολείται με τη μουσική. Ένα μικρότερο ποσοστό παρουσιάζει και τις τρεις κόρες μαζί. Είναι φανερό από τα λεγόμενα των παιδιών πως προτιμούν τις εικόνες αυτές, γιατί ταυτίζονται με τις ασχολίες τους (δηλώνουν πως και σε αυτά αρέσει ο χορός, η ζωγραφική και η μουσική αντίστοιχα). Ενδεικτικό είναι πως τόσο για τις τρεις κόρες όσο και για το βασιλιά και το γιο του, οι περιγραφές των παιδιών αφορούν και εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως μάτια, μαλλιά, ρούχα κλπ.

Η εικόνα όπου οι τρεις κόρες λυπημένες κοιτούν ψηλά από τον πύργο πέρα στον κάμπο και στην πολιτεία καθώς παίζουν αμέριμνα τα άλλα παιδιά, φάνηκε να συγκινεί κυρίως τα παιδιά

του Δημοτικού που την επέλεξαν σε μεγάλο ποσοστό. Το παιχνίδι και η ανάπτυξη της κοινωνικότητας με συνομηλίκους αποτελεί πρωταρχική ανάγκη σε αυτή την ηλικία, κάτι που φαίνεται και στις συχνές αναφορές των παιδιών («Δεν τις άφηνε να παίξουν με τα άλλα παιδιά»).

Το πανηγύρι και το δάσος όπου οι κάτοικοι μαζεύονται και διανυκτερεύουν λέγοντας ιστορίες γύρω από τη φωτιά είναι επίσης μέσα στις εικόνες που φαντάστηκαν οι μικροί μαθητές. Στο πανηγύρι αίσθηση προκάλεσαν τα δώδεκα καζάνια με το φαγητό, για τα οποία έχουμε συχνές αναφορές (αναφορές επίσης για το άδειο καζάνι του Ιούδα). Ενδεικτική είναι η ζωγραφιά του μικρού Κώστας 5,5 χρονών (βλ. εικόνα 1, σελ. 41) που αποδίδει με λεπτομέρειες το πανηγύρι με τα καζάνια με το φαγητό και το αδειανό καζάνι του Ιούδα, καθώς και τους χωρικούς που χορεύουν .

Συχνή είναι επίσης η εικόνα με τους κυνηγούς που φέρνουν τα αρκουδόπουλα, κάτι που δικαιολογείται αφού αποτελεί την σκηνή της **κορύφωσης** του παραμυθιού. Χαρακτηριστική είναι η ζωγραφιά του Παναγιώτη, 5,5 χρόνων που ζωντανεύει την εικόνα του πανηγυριού και των κυνηγών που βρήκαν το αρκουδόπουλο (βλ. εικόνα 2, σελ. 42).

Οι τελευταίες σκηνές με το βασιλιά να αγκαλιάζει το γιο του, με το γλέντι, καθώς και το φινάλε με τη γενναιόδωρη προσφορά της περιουσίας στο λαό, αποτελούν την **αποκατάσταση** και την **ισορροπία της ηθικής τάξης** του παραμυθιού, γι' αυτό και υπάρχουν μέσα στις επιλεγμένες εικόνες των παιδιών.

Οι απαντήσεις στην πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου μας σχετικά με το ποιο πρόσωπο τους έκανε εντύπωση βάζει στην πρώτη θέση τον βασιλιά, κατόπιν την Ρεγγίνα, την Λιάνα, τον Μιλτιάδη και τέλος τη Λιάνα. Οι εξηγήσεις που δίνουν για την επιλογή τους αυτή έχουν ήδη σχολιαστεί.

Όσον αφορά την ερμηνεία που δίνουν τα παιδιά στο ρόλο της αρκούδας, κυριαρχεί μια θετική στάση απέναντί της, κυρίως στα νήπια (58,8% και 50% αντίστοιχα).Χαρακτηριστική είναι η ζωγραφιά της Αργιθέας, 5 χρονών (βλ. εικόνα 3. σελ. 43) που δηλώνει τη θετική στάση της απέναντι στην αρκούδα και την πεποίθησή της για τις καλές και προστατευτικές προθέσεις της

αρκούδας προς τα τρία παιδιά. Σημαντικό είναι όμως και το ποσοστό των παιδιών που δηλώνουν αρνητικά ή ανάμεικτα συναισθήματα απέναντί της, κάτι που φανερώνει την ύπαρξη αρνητικών στερεοτύπων για τα άγρια ζώα. Ενδεικτική είναι η ερμηνεία και η πρόθεση του συγγραφέα για το ρόλο που θέλησε να δώσει στην αρκούδα (βλ. συνέντευξη συγγραφέα, σελ. 46).

Από τις ερωτήσεις που αφορούν τις εμπειρίες και τις γνώσεις των παιδιών για έθιμα του τόπου μας, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως μικρότερος είναι ο αριθμός των παιδιών που έχουν παρευρεθεί σε πανηγύρι όπου μοιράζουν φαγητό με αφορμή τη γιορτή κάποιου Αγίου. Χαρακτηριστικό είναι πως τα παιδιά του δείγματος που προέρχονται από αγροτική περιοχή (Βελεστίνο), είχαν περισσότερες ανάλογες εμπειρίες από τα παιδιά του αστικού κέντρου. Μπορούμε να διαπιστώσουμε όμως γενικά, χωρίς να έχουμε κάνει μια πιο συστηματική έρευνα, πως πρακτικές που παλιά θεωρούνταν συνηθισμένες και συχνές, έχουν μειωθεί στον σύγχρονο τρόπο ζωής. Επίσης διαπιστώνουμε από τις απαντήσεις που αφορούσαν τα έθιμα που πραγματοποιούνται στο ύπαιθρο, πως τα παιδιά γνωρίζουν και προφανώς έχουν παρευρεθεί στις πιο γνωστές και συνηθισμένες πρακτικές (όπως Πάσχα, Πρωτομαγιά κλπ.) που προφανώς έχουν επιβιώσει στον τρόπο ζωής του σύγχρονου Έλληνα, σε σύγκριση με τον πλούτο των εθίμων που περιελάμβανε η παράδοσή μας.

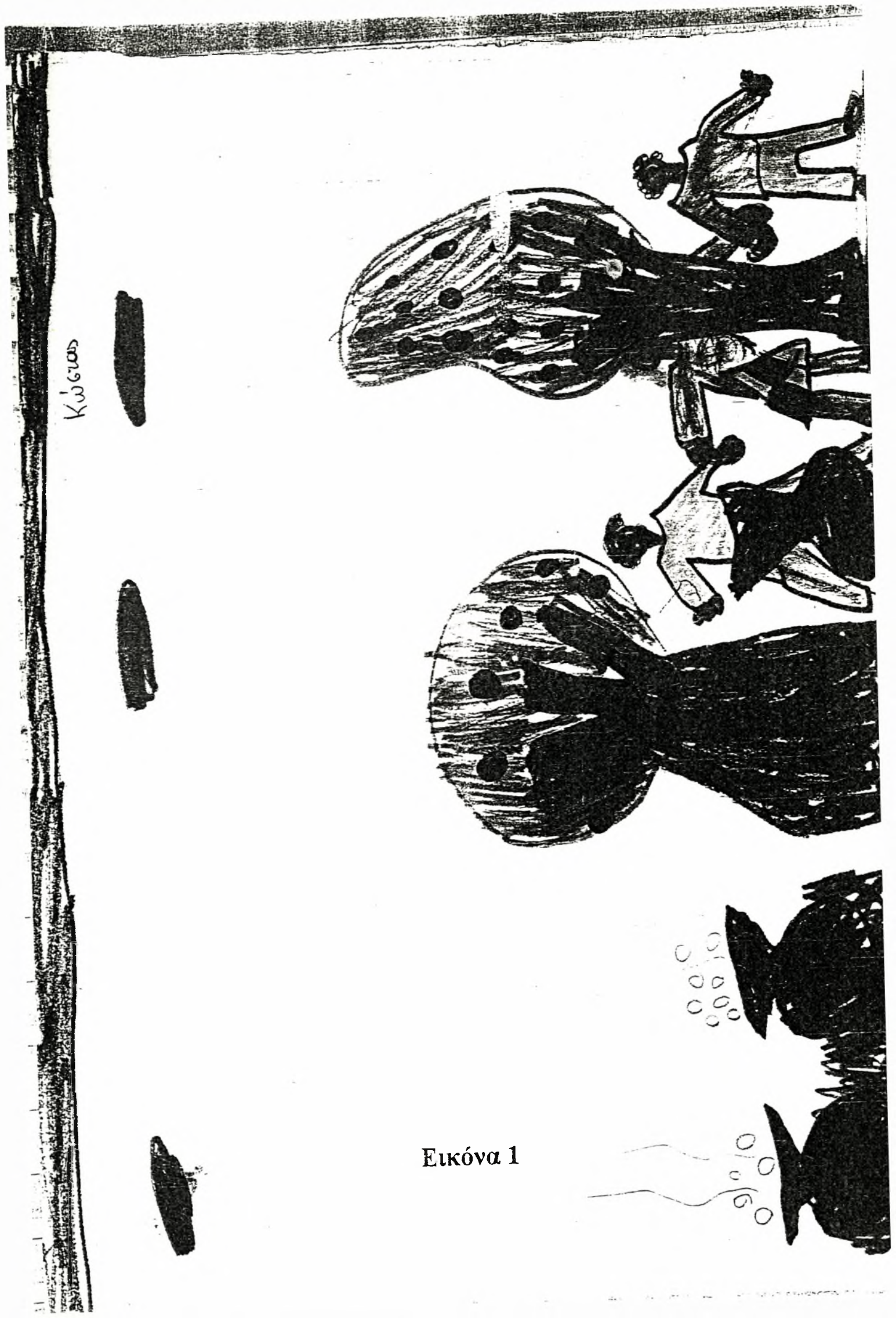

Εικόνα 1

Εικόνα 2

ΑΡΙΘΕΑ

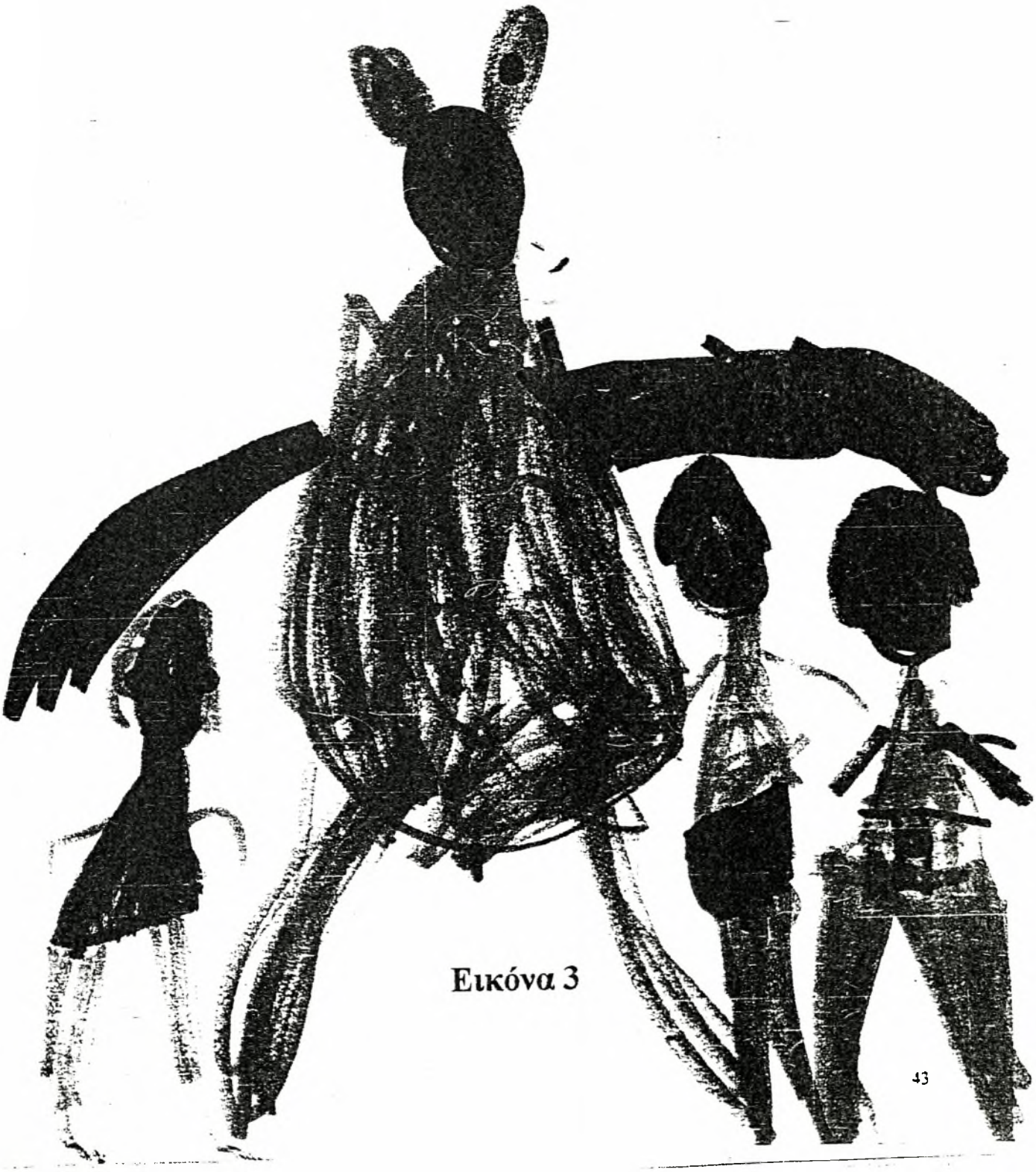

Εικόνα 3

Τρίτο κεφάλαιο-Συνέντευξη του συγγραφέα

Απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης του συγγραφέα και καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Β. Δ. Αναγνωστόπουλου

Μέσα στα πλαίσια μιας καλύτερης κατανόησης και προσέγγισης του παραμυθιού προς επεξεργασία, ήρθαμε σε επαφή με τον δημιουργό του λογοτεχνήματος που μας παραχώρησε την παρακάτω συνέντευξη.

Πέμπτη 31 Μαΐου 2001

-Κύριε Αναγνωστόπουλε, ο «Λυπημένος Βασιλιάς» είναι μέρος της ανέκδοτης συλλογής σας «Το πάρτυ της Κοκκινοσκουφίτσας και άλλα παραμύθια». Μπορείτε να θυμηθείτε πότε, με ποια αφορμή και γιατί γράψατε αυτά τα παραμύθια;

-Αυτά τα παραμύθια γράφτηκαν πριν από δέκα και πλέον χρόνια. Ήταν μια εποχή που για δύο χρόνια δούλεψα στην ΕΤ2...τότε ΕΡΤ2. Η μια εκπομπή ήταν με δεκατρία επεισόδια, «Ο κήπος με τα βιβλία» και η άλλη εκπομπή, με δεκαπέντε επεισόδια ήταν «Το Δημοτικό μας Τραγούδι μέσα στην Ελλάδα». Και μου δόθηκε η ευκαιρία τότε να γυρίσω όλη την Ελλάδα και να βρω ανθρώπους που υπηρετούν τον λαϊκό πολιτισμό, το δημοτικό μας τραγούδι, τη λαϊκή μας παράδοση. Έτσι λοιπόν έζησα πιο έντονα αυτό που λέμε λαϊκή παράδοση και κοντά σε απλούς ανθρώπους. Είχα καταγράψει και διαβάσει πολλά παραμύθια, είχα ακούσει πάρα πολλές παραδόσεις και λοιπά. Γινόταν μια επιλογή από αυτά και βγάζαμε ένα μέρος στην τηλεόραση. Ε, όπως όλα τα πράγματα έρχονται ξαφνικά, δεν είχα καν υπόψη μου να καθίσω να γράψω παραμύθια, τότε έγραψα πέρα από τη σειρά αυτή «Το πάρτυ της Κοκκινοσκουφίτσας και άλλα παραμύθια», έγραψα «Τα παραμύθια που λένε οι Δράκοι για τους Ανθρώπους» και μια άλλη σειρά, νομίζω είναι γύρω στα εφτά παραμύθια...

-Ανέκδοτα και αυτά;

-Ανέκδοτα και αυτά, είναι «Το Μπαρμπί και άλλες μικρές ιστορίες για παιδιά». Δηλαδή περισσότερο έδωσα το βάρος σε κείμενα τα οποία μπορούν να διαβαστούν, να ακουστούν από παιδιά μικρής ηλικίας. Θα έλεγα προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Μέσα σ' αυτό το πνεύμα και σ' αυτό το κλίμα γράφτηκε μεταξύ των άλλων και ο «Λυπημένος Βασιλιάς».

-Και σε πολλά σημεία θυμίζει λαϊκό παραμύθι. Επομένως ο τρόπος γραφής είναι επηρεασμένος από όλες αυτές τις εμπειρίες που είχατε.

-Ναι, θα έλεγα το εξής, ότι είναι μάλλον ένα λαϊκότροπο παραμύθι δηλ. ο τρόπος με τον οποίο θέλησα να αφηγηθώ, ήταν ουσιαστικά να μιμηθώ τους λαϊκούς μας παραμυθάδες τους οποίους θαυμάζω και για την τέχνη τους γενικά, αλλά και για τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο συνθέτουν αυτή την ιστορία του παραμυθιού ή τις παραμυθιακές ιστορίες. «Ο Λυπημένος Βασιλιάς» έχει όλα τα στοιχεία θα έλεγα ενός λαϊκού παραμυθιού. Με την έναρξη, με την κατακλείδα, με την περιπέτεια, με την κορύφωση, με την αποκατάσταση και την ισορροπία της ηθικής τάξης.

-Μέσα αναφέρεται ένα έθιμο που γίνεται τον Δεκαπενταύγουστο, για την Παναγιά την Παρηγορήτισσα. Είναι ένα αληθινό έθιμο αυτό;

-Είναι αληθινό...αλλά δε μπορώ να θυμηθώ πού ακριβώς γίνεται, ξέρω ότι γίνεται στα Άγραφα σε κάποιο χωριό. Υπάρχουν πολλές παραδόσεις και θρύλοι, πρέπει να ξέρουμε και που είναι συνδεδεμένοι με θρησκευτικές γιορτές. Παραδείγματος χάριν μου έρχεται τώρα στο νου μια άλλη παρόμοια θα έλεγα ιστορία, ότι σε ένα χωριό της Αργιθέας, στο Γενέσιον της Παναγίας που είναι 8 Σεπτεμβρίου, κάθε χρόνο, υπάρχει ο θρύλος ότι εμφανιζόταν ένα ελάφι, το οποίο ήταν προσφορά προς τους επισκέπτες εκεί, τους προσκυνητές. Και μια χρονιά άργησε να πάει και επειδή δημιουργήθηκε πρόβλημα- κάπως έτσι έγινε- πια δεν ξαναεμφανίστηκε αυτό. Τώρα το τι σημαίνουν όλα αυτά μπορεί να δώσει κανείς κάποιες εξηγήσεις. Έτσι λοιπόν και το Δεκαπενταύγουστο, κάπου σ' αυτή τη μεγάλη περιοχή των Αγράφων, ταυτόχρονα με τη γιορτή της Παναγίας, έβγαινε όλο το χωριό και γιόρταζε με αυτόν τον τρόπο, με τα 12 καζάνια των Αποστόλων που το ένα το καζάνι ήταν του Ιούδα και δε το πλησίαζε κανείς. Ήταν και η θέση των ανθρώπων που αποδοκίμαζαν τον προδότη. Γιατί πρέπει να ξέρουμε ότι κάτω από καθετί που δημιουργεί ο λαός κρύβεται και ένα μήνυμα, το οποίο μπορεί να μην κραυγάζει, αλλά εύκολα το ανακαλύπτουμε και το ανιχνεύουμε. Όπως και στα παραμύθια. Αυτό

*το παραμύθι θα έλεγα ότι είναι βαθύτατα ανθρώπινο, γιατί έφτασε ο θλιμμένος βασιλιάς να βρει το χαμόγελό του με τον ερχομό πια του παιδιού. Αλλά ποιού παιδιού; Εκείνου, το οποίο περιέθαλψε η αρκούδα. Έχει σημασία γιατί τα ζώα είναι δίπλα-δίπλα στον άνθρωπο. Και μπροστά στη ζωή του παιδιού, δεν άξιζαν ούτε παλάτια ούτε ο θρόνος ο χρυσός. Όλα αυτά «Πάρτε τα» τους είπε ο βασιλιάς, τους τα χάρισε. Γιατί; Γιατί αυτό που πρέπει να μένει μέσα τους και να ενσταλάζεται στην ψυχή των παιδιών είναι η αποδοχή της πρώτης αξίας της ζωής, δηλ. κάθε άνθρωπος είναι η πρωταξία της ζωής, η πρώτη αξία και μετά έρχονται τα υλικά αγαθά, τα χρήματα, τα προϊόντα μας, οι φιλοδοξίες μας. Πρώτα οφείλουμε να σεβόμαστε τον ίδιο τον άνθρωπο, την ίδια τη ζωή. Ο Σολωμός, όταν πια είχε γεράσει είχε πει το εξής: «**Δεν το 'λπιζα να' ναι η ζωή μέγα καλό και πρώτο**» δηλαδή το μεγαλύτερο αγαθό της ζωής είναι η ίδια η ζωή, το ότι ζούμε. Το ότι ξυπνάμε το πρωί και βλέπουμε έναν όμορφο κόσμο. Το ότι κινούμαστε, το ότι είμαστε υγιείς. Συνεπώς και μέσα από το παραμύθι πρέπει να περνούν, αθόρυβα βέβαια, όχι κηρυγματικά, όχι κραυγαλέα, να περνούν αυτές οι ιδέες και οι ιδεολογίες που θα διαμορφώσουν έναν σωστό πολίτη, έναν σωστό χαρακτήρα και θα ζήσει καλά.*

-Μέσα στο παραμύθι αναφέρεστε, είναι το κεντρικό γεγονός ουσιαστικά, ότι μια αρκούδα έκλεψε τρία παιδιά και ανάμεσα σε αυτά ήταν και ο γιος του βασιλιά. Αυτό το γεγονός είναι δάνειο από το Ρώμο και το Ρωμύλο, είναι κάτι που είχατε ακούσει ή είναι καθαρά δικής σας έμπνευσης;

-Όχι, πρώτον δεν είναι πραγματικό γεγονός, δεύτερον δε μπορώ να πω ότι είναι δικής μου έμπνευσης. Πρέπει να ξέρετε το εξής: ο λαϊκός παραμυθάς που έχει ακούσει πολλά, δημιουργεί δικά του. Δε μπορεί να κάνει βέβαια ταυτοποίηση ό,τι λέει με πηγές, από πού το άντλησε και λοιπά. Αλλά πέρασε μέσα του ως μια ιδέα. Και αυτό ζυμώθηκε με τις δικές του ιδέες και βγαίνει ύστερα μια καινούργια ιστορία, ένα καινούργιο παραμύθι. Έτσι λοιπόν μπορώ να πω ότι δεν είναι δάνειο, είναι ιδέα η οποία μπορεί να έχει την απαρχή της στο Ρώμο και στο Ρωμύλο, αλλά να σου θυμίσω ότι έχουμε πάρα πολλά παραμύθια δικά μας, λαϊκά παραμύθια, στα οποία εκθέτονται παιδιά στο δάσος, στη θάλασσα και λοιπά και βρίσκονται είτε από ζώα είτε από ανθρώπους και μεγαλώνουν και ξαναγυρίζουν να βρουν τον πατέρα τους που συνήθως είναι ένας αξιωματούχος ή βασιλιάς ή να βρουν την μητέρα

τους και ούτως καθεξής. Δηλαδή το ότι τα ζώα έχουν μια παράλληλη ιστορία με τον άνθρωπο, αυτό είναι γεγονός. Όμως η λαϊκή φιλοσοφία θέλει πιο κοντά τα ζώα να είναι. Δηλ. σκεφτόμαστε καμιά φορά ότι τα ζώα δεν επιτίθονται στον άνθρωπο, αν δε δουν εχθρική συμπεριφορά; Ποτέ δε ξεκινάει μόνο του το ζώο να έρθει εναντίον μας, να κάνει μια επίθεση. Όχι. Πρέπει εμείς να πάμε να το ενοχλήσουμε, πρέπει εμείς να πάμε να το κυνηγήσουμε. Σήμερα θα πρέπει να περνάει αυτή η αντίληψη στα παιδιά. Τώρα αυτό το στοιχείο είναι το δεύτερο που μέσα μου λειτούργησε δηλαδή η φιλία προς τα ζώα, η αποβολή της φοβίας που έχουν βέβαια και που είναι κάπως φυσικό...

-Κάποια στερεότυπα...

-Αυτά τα στερεότυπα πρέπει να σπάσουν κάποτε. Πώς θα σπάσουν; Ε, όταν μέσα από ιστορίες τέτοιες περνούν και κάποιες άλλες εικόνες παραδειγματικές. Δηλαδή η αρκούδα αυτή καθαυτή δεν είναι επικίνδυνη όπως και τα λεγόμενα άγρια θηρία, ακόμα- ακόμα και τα φίδι. Ο άνθρωπος έχει μια κληρονομημένη θα έλεγα κακή συμπεριφορά έναντι των ζώων. Στα οικόσιτα ή στα ζώα τα οποία ζουν σε δάσος; Ίσα-ίσα, μακάρι να είχαμε την ανθρωπιά, σε εισαγωγικά, των ζώων. Γιατί το ζώο ποτέ δε πολεμάει με κάποιο άλλο ζώο, αν δεν οδηγείται από το αίσθημα το ισχυρό της πείνας ή της επιβίωσης. Ενώ ο άνθρωπος δεν πολεμάει μόνο για την επιβίωση όπως ξέρουμε, πολεμάει και για άλλα πράγματα, από απληστία, από φιλοδοξία κλπ.

-Τα ονόματα των ηρώων του παραμυθιού ήταν τυχαία επιλογή;

-Όχι, τα ονόματα των παιδιών μέσα στο παραμύθι που ήταν Ρεγγίνα, Κορίνα, Λιάνα και Μιλτιάδης δεν τα φαντάστηκα, αλλά είναι τα ονόματα των παιδιών από την πολυκατοικία , όπου μένω.

-Στο παραμύθι σας αυτό χρησιμοποιείτε το ψευδώνυμο Μαργαρίτα Βασιλείου. Θέλετε να μας μιλήσετε γι' αυτό;

-Το Μαργαρίτα Βασιλείου προήλθε από το παλιό επώνυμο του προπάππου μου που λεγόταν Μαργαρίτης και το Βασιλείου είναι από το Βασίλης. Ο προπάππους μου ήταν αναγνώστης στην εκκλησία και παλαιότερα τα επαγγέλματα έδιναν και το ονοματεπώνυμο στον πολίτη. Και από αναγνώστης- αναγνώστης και οι αναγνωσταίοι, τα αναγνωστάκια κατέληξε Αναγνωστόπουλος. Και έτσι θέλησα να αναβιώσω εγώ το επώνυμο, το οικογενειακό που υπήρχε πριν από πολλά χρόνια και γι' αυτό το χρησιμοποίησα. Έπαιξα με τα ονόματα, Μαργαρίτης-Μαργαρίτα και το Βασίλης-Βασιλείου. Τώρα γιατί είναι

γυναικείο όνομα; Έτσι προέκυψε. Δεν είχα κανένα λόγο. Βέβαια το ψευδώνυμο συνήθως το χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε είτε να παίξουμε είτε να μην δηλώσουμε την ταυτότητα με την έννοια να κριθεί το έργο μας εντελώς αντικειμενικά. Και πολύ χάρηκα το ότι εσύ διάλεξες το παραμύθι μιας Μαργαρίτας Βασιλείου, χωρίς να ξέρεις ότι ήτανε δικό μου.

-Θα θελα να μου πείτε λίγο πιο γενικά για το παιδικό παραμύθι σήμερα, όπως είναι στην αγορά. Πιστεύετε ότι η ελληνικότητα του παιδικού βιβλίου απειλείται σήμερα γιατί έχουμε κατακλυσθεί...

*-Ναι, εδώ να κάνω μια διευκρίνιση, επειδή το παραμύθι λέμε ότι είναι ένα ανθρωπολογικό είδος. Τι θα πει ανθρωπολογικό είδος; Θα πει ότι το συναντούμε σε όλους τους λαούς και εκφράζει τον αιώνιο άνθρωπο. Δηλαδή όχι μόνο τον σημερινό αλλά και τον χθεσινό και τον αυριανό . Τότε, αυτά τα παραμύθια που έχει κάθε λαός δεν έχουν σφραγίδα εθνικότητας με την έννοια που έχει το δημοτικό τραγούδι για παράδειγμα. Δηλ. η Κοκκινοσκουφίτσα μπορεί να μας έρχεται από την Ευρώπη, αλλά η Κοκκινοσκουφίτσα έχει καταγραφεί από τον Μέγα, το μεγάλο λαογράφο- έφυγε το '76 και συμβαίνει να τον είχα και καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών- η Κοκκινοσκουφίτσα έχει καταγραφεί σε 200, αν δεν απατώμαι, παραλλαγές ελληνικές. Μοτίβα και σκηνές των λαϊκών μας παραμυθιών υπάρχουν και στα παραμύθια που μας έρχονται από την Ανατολή, από την Ευρώπη, από την Ασία και ούτω καθεξής. Δηλ. μετακινείται, είναι μια κινούμενη άμμος το παραμύθι, σε όλους τους λαούς μετακινείται. Γιατί εκφράζει τον αιώνιο άνθρωπο, όχι τον μαύρο, όχι τον λευκό, όχι τον πολιτισμένο, όχι τον απολίτιστο, όχι τη δική μας κοινωνία , αλλά τον άνθρωπο ο οποίος ζει εδώ πάνω στη Γη. Γι' αυτό και δε μιλούμε για ελληνικότητα παραμυθιού, μιλούμε βέβαια για ελληνικό βιβλίο. Το ελληνικό βιβλίο είναι μια άλλη υπόθεση όμως. Δεν αναφερόμαστε στο βιβλίο με διασκευασμένο περιεχόμενο που μπορεί αυτό να το παίρνουμε απ' έξω σαν θέμα και εδώ να το διασκευάζουμε. Όταν μιλούμε για ελληνικό βιβλίο, εννοούμε κυρίως το βιβλίο το οποίο γράφεται από Έλληνα συγγραφέα,. Τα άλλα τα βιβλία τα χαρακτηρίζουμε με την γενική ορολογία μεταφράσεις, διασκευές και ούτω καθεξής. Πρέπει να πούμε και εδώ το στίχο του Μιχαηλίδη, του Κύπριου ποιητή «**Έγινε ο κόσμος γειτονιά κι η οικουμένη σπίτι**» δηλ. τόσο πολύ έχουν προσεγγιστεί οι κοινωνίες μας, με την Ενωμένη τώρα Ευρώπη, με το γκρέμισμα των συνόρων, με τις μετακινήσεις τις τουριστικές ή τις*

εμπορικές και λοιπά που σιγά- σιγά αμφισβητούνται αξίες που κάποτε είχαν μια ιδιαίτερη σημασία για όλους μας. Παραδείγματος χάριν, λίγο πολύ έχει κλονιστεί η έννοια του έθνους. Τι είναι το έθνος σήμερα; Έχει κλονιστεί η έννοια της πατρίδας, η έννοια της οικογένειας. Έχουν κλονιστεί κάποιες αξίες. Τώρα , τι πρέπει να γίνει; Να πάμε στο διαταύτα.. Πιστεύω ακράδαντα και αυτό πιστεύουν όλοι για το λαό τους, για την κουλτούρα τους, για την ιστορία τους, για την παιδεία τους, ότι υπάρχουν τα κοινά γνωρίσματα από το ένα μέρος, αλλά από το άλλο μέρος κάθε λαός, λόγω της ιστορίας του και των περιπετειών που μέσα στο πέρασμα της ιστορίας γνώρισε ο λαός, έχει και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα, τα οποία αποτυπώνονται στην τέχνη, στο θέατρο, στη λογοτεχνία, στη λαϊκή δημιουργία, στη λόγια και λαϊκή αφήγηση και παράδοση. Το χρέος μας ποιο είναι; Αυτά τα γνωρίσματα εμείς θα πρέπει να τα περιβάλλουμε με ένα πνεύμα διάσωσης, διατήρησης και επέκτασης. Η λαϊκή παράδοση δεν είναι ένα στατικό, πετρωμένο πράγμα που δεν έχει μέσα της την εξέλιξη, την εγγενή εξέλιξη. Πιστεύουμε ότι πέρα από την καταγραφή όλων αυτών, των ηθών, των εθίμων, των παραμυθιών, των θρύλων, των παραδόσεων, των λαϊκών παραμυθιών κλπ., θα πρέπει να κοιτάξουμε τι μπορεί όχι μόνο να παραμείνει ως επιβίωση, αλλά να αξιοποιηθεί και ως αναβίωση, τι μπορεί να ζωντανέψει ξανά. Και δεν εννοώ να ζωντανέψει με τον τρόπο που λειτούργησε πριν από εκατό- διακόσια χρόνια, αλλά κάτω από τις νέες συγκεκριμένες συνθήκες, προσαρμοσμένο στις συνθήκες που ζούμε. Π.χ. τώρα έχουμε το αυτοκίνητο και την άλλη τεχνολογία ή τα νέα παιχνίδια των παιδιών. Κάποτε παίζαμε με πέτρες, τώρα απαγορεύεται να παίξουν με πέτρες, γιατί λένε ότι τραυματίζονται τα παιδιά. Έτσι μια προσαρμογή πρέπει να γίνεται, είναι απαραίτητη. Εδώ βέβαια υπάρχουν κι άλλα προβλήματα. Ποιος θα κάνει αυτή την προσαρμογή. Χρειάζεται γνώση. Την αποκτούμε την γνώση όμως με την διαρκή ενασχόλησή μας και τη διαρκή επικοινωνία με το παρελθόν, αλλά και με το μέλλον μας. Παρελθόν, παρόν και μέλλον πρέπει να τα βλέπουμε συνδεδεμένα. Δε μπορεί να αποκοπούμε από το παρελθόν, γιατί δε θα έχουμε καλό μέλλον. Το παρελθόν εκφράζεται κυρίως μέσα από τη λαϊκή μας παράδοση και τέχνη.

-Βλέπετε όμως με την απειλή της παγκοσμιοποίησης που λένε, τα παιδιά να είναι επηρεασμένα και να απομακρύνονται από όλα αυτά τα ζητούμενα;

-Η δεκαετία του'90 δε μας έφερε βέβαια μόνο το γκρέμισμα του υπαρκτού σοσιαλισμού, δηλ. το'89 που γκρεμίστηκαν όλα αυτά που κάποτε ήταν σημαίες και ούτω καθεξής, αλλά ταυτόχρονα με το γκρέμισμα των συνόρων επικράτησε μέσα στη δεκαετία - και σιγά σιγά θα τα γνωρίσουμε και πιο έντονα τα φαινόμενα αυτά – η παγκοσμιοποίηση κι όχι μόνο στον οικονομικό τομέα. Τι θα πει στον οικονομικό τομέα; Ό,τι παράγεται και ό,τι προγραμματίζεται πχ. από τα μεγάλα οικονομικά κέντρα του Λίβερπουλ ή της Ουάσιγκτον, φτάνουν σε όλες τις κοινωνίες και σε όλους τους λαούς. Δεν είναι τυχαίο το ότι ως και οι Κινέζοι πίνουν κόκα-κόλα, οι Ρώσοι ή της Αφρικής φορούν τζην κ.ο.κ. Έχει μεγάλη σημασία το ότι απλώνεται σαν ένα ποτάμι αυτή η παγκοσμιοποίηση η οποία ομογενοποιεί τα πάντα. Όλοι ίδιοι. Και να διευθύνεται από τον Μεγάλο Αδερφό του Όργουελ. Και δεν είναι τυχαίο πάλι που έχουμε τον «Μεγάλο Αδερφό» της τηλεόρασης με τεράστια επιτυχία σε είκοσι χώρες..

-Ο Big Brother που έρχεται και στην Ελλάδα.

-Ναι, έρχεται και στην Ελλάδα από το Σεπτέμβριο. Και είναι ένα φαινόμενο μέσα σ' αυτήν την γενικότερη σκέψη της παγκοσμιοποίησης, η οποία παγκοσμιοποίηση δεν είναι μόνο στα οικονομικά. Είναι και στα πνευματικά μας πράγματα, στην παιδεία, στην εκπαίδευση, στην κουλτούρα μας. Μη μου πείτε τώρα, στα τελευταία είκοσι- τριάντα χρόνια που έχουμε την τηλεόραση δεν έχει επηρεαστεί η κουλτούρα μας, δεν έχουν επηρεαστεί τα ήθη και τα έθιμά μας, δεν έχει επηρεαστεί η ποιότητα της κοινωνίας μας, η ποιότητα του χαρακτήρα μας; Ποιος ήξερε ναρκωτικά πριν από 30-40 χρόνια; Ποιος μπορούσε να διανοηθεί ότι θα διαφημίζουμε τα προφυλακτικά στην τηλεόραση; Ποιος θα μπορούσε να διανοηθεί ότι τα παιδιά σήμερα το σπίτι το έχουν απλώς σαν ένα είδος ξενοδοχείου, να έρχονται να τρώνε και να φεύγουν; Δηλ. ποιος θα μπορούσε να διανοηθεί συμπεριφορές που έχουν τόσο αλλάξει; Τώρα όλες αυτές οι αλλαγές δεν είναι κακές βέβαια, έτσι; Να μην πούμε κάθε αλλαγή είναι κακή. Αλλά θα πρέπει πάντοτε να μας απασχολεί και το κομμάτι του χαρακτήρα μας και της ταυτότητάς μας. Εμείς είμαστε Έλληνες, οι οποίοι έχουμε μια μακρά παράδοση. Αυτό δε πρέπει να το ξεχνάμε. Ούτε πρέπει να μας χρησιμεύει σαν άλλοθι, να λέμε «α, έχουμε την αρχαία ιστορία και να εφησυχάζουμε». Πρέπει να δημιουργήσουμε σήμερα και εμείς κουλτούρα και εμείς πολιτισμό και εμείς σύγχρονη εκπαίδευση. Δε μπορούμε να λέμε όχι στις εξελίξεις επειδή εμείς

είμαστε ιστορικός λαός. Είμαστε ένας λαός ο οποίος είναι μοναδικός στη γλώσσα. Αυτό είναι και καλό και κακό. Σήμερα στην εξέλιξη κακό φαίνεται να είναι. Δεν είναι τυχαίο το ότι έχουμε – έλεγε ο Γεωργουσόπουλος- τριάντα ποιητές ανώτερους από τον πρώτο ποιητή της Ευρώπης. Ναι, αλλά μέσα εδώ στην μικρή μας χώρα, στην επαρχία μας. Δε μπορεί να φτάσει η γλώσσα μας , να προωθήσει τα πνευματικά προϊόντα η γλώσσα μας σε άλλους λαούς. Είναι πολύ σημαντικό αυτό. Είμαστε ένας λαός φιλοπρόοδος από το DNA μας, φιλόκαινο, αγαπούμε το καινούργιο. Φιλόμυθος, αγαπούμε το μύθο, αγαπούμε το παραμύθι. Αγαπούμε λίγο το φανταστικό. Ίσως σ' αυτό συμβάλλει το φυσικό περιβάλλον, ο ήλιος, τα βουνά, η θάλασσα. Το δαιδαλώδες της ηπείρου μας, της πατρίδας μας, οι πολλοί κόλποι και κολπίσκοι. Λέει ο Ελύτης, δεν είναι τυχαίο το ότι χρησιμοποιήσαμε ως λαός μέχρι τελευταία τα πνεύματα και τις δασείες. Και αυτά μας τα υποδεικνύουν οι κόλποι και οι βράχοι της θάλασσας. Βέβαια, ποιητικώ τω τρόπω. Δεν είναι τυχαίο το ότι όταν πάμε να διεκδικήσουμε σταδιοδρομία στο εξωτερικό διαπρέπουμε. Και βέβαια υπάρχουν πολλοί Έλληνες διαπρεπείς έξω, στα γράμματα, στην Ιατρική, στην τέχνη. Να αναφέρω τον Ξενάκη, τον Θεοδωράκη, τον Μητρόπουλο, την Κάλλας τον Χατζηδάκη και τόσους άλλους στην τέχνη ή και επιστήμονες όπως ο Παπανικολάου κ.α. Αυτά πρέπει να απασχολούν τους νέους ανθρώπους και πρέπει να βάζουν έναν φραγμό στον μιμητισμό και στην κατανάλωση και ο φραγμός είναι όχι παράδοση άνευ όρων. Δηλ. την παγκοσμιοποίηση δεν μπορούμε να την αρνηθούμε, δεν μπορούμε να μην παρακολουθούμε τις εξελίξεις. Αλλά όχι με άκριτη εντελώς αποδοχή, με μίμηση παθητική, αλλά με κάποια στάση κριτική απέναντι σ' αυτά τα νέα ρεύματα.

-Επομένως και εμείς ως εκπαιδευτικοί…

*-Εμείς ως εκπαιδευτικοί πρέπει να ακουμπούμε και να ονειρευόμαστε ακουμπώντας πάνω σε αυτό που λέμε λαϊκή παράδοση, λαϊκό πολιτισμό. Το καινούργιο ούτως ή άλλως το αποδεχόμαστε. Αλλά το αποδεχόμαστε κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Προσπαθούμε να το δούμε από την πλευρά μας. Όχι από την πλευρά του Γερμανού, του Αμερικάνου, του Άγγλου. Από την πλευρά του Έλληνα. Βεβαίως το καλό. Είπαμε ότι είμαστε φιλόκαινος λαός, αγαπούμε το καινούργιο. Αλλά το καινούργιο δε το παίρνουμε έτοιμο απ' έξω. Αυτό είναι παθητική μίμηση. Έλεγε ο Πλάτωνας «**Ό,τιπερ αν Έλληνες Βαρβάρων παραλάβωσι, κάλλιον τούτο εις τέλος απεργάζονται**»*

δηλ. οτιδήποτε οι Έλληνες παίρνουν, όποιο στοιχείο μιμούνται από άλλους λαούς, αυτό το τελειοποιούν, «κάλλιον τούτο εις τέλος απεργάζονται». Και ο Καζαντζάκης στην «Αναφορά στον Γκρέκο» αναφέρει ένα παράδειγμα πάνω σ' αυτό, το εξής: Η θεά Αφροδίτη δεν είναι ελληνικής καταγωγής. Προέρχεται από τους Ασσυρίους. Οι Ασσύριοι εκεί είχαν μια θεά, την Αστάρτη. Γουρουνόμορφη θεά, με παχυλούς γλουτούς και μαστούς. Την ελληνική θεά δεν την πήραν οι αρχαίοι Έλληνες όπως ήταν στους Ασσυρίους, αλλά την φαντάστηκαν να αναδύεται μέσα από τη θάλασσα και να απορρίπτει όλα τα περιττά βάρη και λίπη και να αποβαίνει η ιδέα της ομορφιάς. «Κάλλιον τούτο εις τέλος απεργάζονται», τούτο το τελειοποιούν. Νομίζω ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει πρώτα εμείς να γνωρίζουμε την ιστορία μας, να γνωρίζουμε τον πολιτισμό, να εμβαθύνουμε όσο γίνεται και να οδηγούμε με σοφία τα παιδιά σ' αυτό που λέμε λαό, που λέμε λαϊκή δημιουργία και παράδοση, να γνωρίζουν τα ήθη και έθιμα, κάτι που συμβαίνει σ' έναν άλλο τόπο, να ανιχνεύουν, να ψάχνουν τον τόπο τους, να ρωτούν τον παππού, τη γιαγιά, τη μαμά, τον πατέρα, το περιβάλλον τους. Ένα πολύ ωραίο μάθημα στο Δημοτικό, παλαιότερα, δε ξέρω τώρα, ήταν η Πατριδογνωσία, αν και τώρα νομίζω λέγεται..

-Εμείς και ο κόσμος;

*-Εμείς και ο κόσμος, ναι! Αυτό είναι πάρα πολύ ωραίο, γιατί γνωρίζει τη γειτονιά, τη συνοικία, την πόλη του, πρέπει να κάνουμε συνεχώς το μαθητή να διερωτάται. Άνθρωπος που δεν διερωτάται, λιμνάζει μέσα του και πια γίνεται αδιάφορος για τη ζωή. Λέει ένας παιδαγωγός και μου άρεσε, είναι πάρα πολύ ωραίο. «**Τα παιδιά μας**» λέει « **μπαίνουν ως ερωτηματικά μέσα στο σχολείο και δυστυχώς βγαίνουν τελείες!**». Δηλ. τα παιδιά πρέπει να ενισχύονται στα ερωτηματικά, στο όνειρο, στην αγρύπνια, στην αναζήτηση, στην έρευνα. Όχι να βγαίνουν τελείες, αλλά ερωτηματικά μεγαλωμένα. Γιατί η ζωή τελικά τι είναι; Τι την ομορφαίνει; Τα ερωτηματικά την ομορφαίνουν και τα όνειρα!*

-Ευχαριστώ πολύ.

-Να' σαι καλά.

Τέταρτο κεφάλαιο
Καταγραφή της διαδικασίας της πρακτικής εφαρμογής (εικονογράφηση παραμυθιού)

Γ1. Στάδια διαδικασίας της εικονογράφησης του παραμυθιού.

Το πρώτο στάδιο της δρομολόγησης της διαδικασίας ήταν η επιλογή του παραμυθιού. Θεωρήθηκε προτιμότερο να επιλεγεί ένα παραμύθι που θα ήταν αδημοσίευτο και επομένως θα ήμασταν μακριά από κάθε επιρροή προηγούμενης εικονογράφησης. Έχοντας γνώση του πλούσιου υλικού αδημοσίευτων λαϊκών παραμυθιών του Εργαστηρίου Λόγου και Πολιτισμού του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, απευθύνθηκα εκεί προς αναζήτηση αντικειμένου επεξεργασίας. Πράγματι με μεγάλη προθυμία μου παραχωρήθηκε προς έρευνα ένα μέρος από το αδημοσίευτο υλικό, μέρος του οποίου είναι τα παρακάτω παραμύθια που μελετήθηκαν:

- Ο Ασλάνης και ο Καπλάνης
- Ο Τυρίμος και ο Δράκος
- Η Χηναρού
- Ο Κουτσοκοκοτάκος
- Η Βασιλοπούλα και το Παλληκάρι
- Ο Γιάννης και η Μάρω
- Ο Τρυγονιτέσκος, ο Συλλογιστής και ο Κυρ Νικόλας
- Η όμορφη κόρη του Βασιλιά
- Τσαμ Κουρελάκι
- Το ποντικάκι
- Τα ζώα και οι ουρές τους
- Ο Λύκος, η Αλεπού και ο Γάιδαρος
- Το επιπόλαιο γουρουνάκι
- Ο Παπαδημητρούσης
- Η Κουδούνα
- Ο Σταχτογιάννης
- Το πιο γρήγορο πράγμα του κόσμου

- Ο ήλιος και το φεγγάρι
- Τα τρία χρυσά παιδιά
- Ο Βασιλιάς και το Βασιλόπουλο
- Ο Παπαδημητρούσης
- Ο Μαγικός Καθρέφτης
- Η φλύαρη γριούλα
- Ο Ευγενής Ζητιάνος, ο Ληστής Χασάπης και ο Ψεύτης Λωποδύτης.
- Οι τρεις νύφες
- Το Τσουκαλάκι
- Το Ψεματοχώρι
- Ο Νομάρχης και ο Αγωγιάτης
- Ο Παπάς και τα κλεμμένα μελίσσια
- Ο Τσιγκούνης Παπάς

Καθώς επίσης και τη αδημοσίευτη συλλογή της Μαργαρίτας Βασιλείου
«Το πάρτι της Κοκκινοσκουφίτσας και άλλα παραμύθια» (Αθήνα 1990) που περιελάμβανε τα παραμύθια:

- Το πάρτι της Κοκκινοσκουφίτσας
- Το όνειρο της Νεράιδας
- Το γελαστό κορίτσι
- Ο Καραγκιόζης παραμυθάς
- Ο λυπημένος βασιλιάς

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, επιλέχθηκε τελικά το παραμύθι «Ο λυπημένος βασιλιάς» της Μαργαρίτας Βασιλείου που εκ των υστέρων ανακαλύφθηκε πως ήταν το λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Β. Δ. Αναγνωστόπουλου (βλ. συνέντευξη , σελ. 47-48).

Σαν δεύτερη φάση ακολουθήθηκε η διαδικασία της έρευνας στα σχολεία που στόχο είχε την συμμετοχή των παιδιών στην επιλογή των εικόνων που θα εικονογραφούνταν (βλ. σχετικές σελίδες έρευνας 23-39).

Παράλληλα με την αποδελτίωση των αποτελεσμάτων της έρευνας, ξεκίνησε και η εικαστική απόδοση των εικόνων του παραμυθιού. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια του μαθήματος «Εικονογράφηση Παιδικού Εντύπου», ξεκίνησε μια συνεργασία με

τον διδάσκοντα κ. Θ. Καμπούρη, ο οποίος έλεγχε τα σχέδια και τις ζωγραφιές που πραγματοποιούσα σταδιακά και έκανε τις παρατηρήσεις του σχετικά με τις διορθώσεις που χρειαζόταν. Τα υλικά που χρησιμοποίησα ήταν μολύβια, τέμπερες, ξυλοχρώματα ακουαρέλας καθώς και χαρτί ακουαρέλας. Οι εικόνες που αποδόθηκαν ήταν όσο το δυνατόν πιο κοντά στα συμπεράσματα της έρευνας που έγινε (βλ. σελ. 38-40) και προσπάθησα να αποδώσω την ερμηνεία που έδιναν τα παιδιά σε θέματα όπως το ρόλο της αρκούδας (γι' αυτό και αποδόθηκε ο Μιλτιάδης να έχει αγκαλιά την αρκούδα δηλώνοντας έτσι πως υπήρχε μια σχέση οικειότητας και αγάπης μεταξύ τους) και ακολουθώντας τις εκτιμήσεις των ειδικών της εικονογράφησης (βλ. κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης) που διερευνήθηκαν σε θεωρητικό επίπεδο. Προσπάθησα όσο το δυνατόν οι συνθέσεις να μην έχουν μόνο απεικονικό χαρακτήρα και να μην ακολουθούν λεπτομερώς τη δράση, κάτι που είναι χαρακτηριστικό των κόμικς, αλλά κυρίως ερμηνευτικό χαρακτήρα, γι' αυτό και οι σκηνές έχουν μια μικρή στατικότητα των ηρώων και όχι έντονη κίνηση.

Πρέπει να σημειωθεί πως παράλληλα με την πρακτική εφαρμογή της εικονογράφησης, βοηθήθηκα πολύ από την παρατήρηση άλλων δημοσιευμένων εικονογραφημένων παραμυθιών. Η επαφή με τις τεχνικές, τον τρόπο σύνθεσης, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στις επαγγελματικές εικονογραφήσεις ελληνικών κυρίως παραμυθιών, με βοήθησαν στο εγχείρημά μου. Επηρεάστηκα κυρίως από την τεχνική του καταξιωμένου Έλληνα εικονογράφου, του Νικόλα Ανδρικόπουλου, που τον θεωρώ έναν από τους πιο αξιόλογους του είδους.

Γ2. Αξιολόγηση

Επειδή είναι δύσκολο ο ίδιος ο δημιουργός να αξιολογήσει την καλλιτεχνική ποιότητα του έργου του, θα ήθελα εδώ να αξιολογήσω μάλλον τη δυσκολία του εγχειρήματος, τις εμπειρίες που αποκόμισα και τα συναισθήματα που μου γέννησε.

Ξεκινώντας, έχοντας την συνείδηση του ότι δεν είμαι μια επαγγελματίας εικονογράφος, προσπάθησα να απαλλαχθώ από το άγχος να αποδείξω το αντίθετο και θέλησα να απολαύσω η ίδια το εγχείρημα. Ξεκίνησα έχοντας την περιέργεια να δω πως φαντάζονται τα παιδιά τις εικόνες ενός παραμυθιού, που μπορεί να μην συγκλίνει με τον τρόπο φαντασίας των ενηλίκων. Έχοντας μια επαφή με τις εικαστικές τέχνες από νωρίς, καθώς και κατά τα χρόνια της φοίτησής μου στη Σχολή Προσχολικής Εκπαίδευσης, πίστεψα πως θα μπορούσα να ασχοληθώ, έστω και πειραματικά με το αντικείμενο, εικονογραφώντας αυτό που φαντάστηκαν τα παιδιά. Η διαδικασία είχε συχνά πολλές δυσκολίες, καθώς απαιτούσε πολύ χρόνο απασχόληση, όμως η χαρά που έδινε η ολοκλήρωση ενός σχεδίου ή μιας σύνθεσης, το αισθητικό αποτέλεσμα μιας πινελιάς που άλλαζε τα πάντα, η ανάμειξη του νερού με το χρώμα και το τυχαίο συχνά αποτέλεσμα της ακουαρέλας ήταν σίγουρα ανταμοιβή ανεκτίμητη και μη συγκρίσιμη.

Οι εμπειρίες που αποκόμισα τόσο σε τεχνικό όσο και σε θεωρητικό επίπεδο, πιστεύω πως ήταν, άσχετα με το αποτέλεσμα, η καλύτερη απόδειξη της σωστής επιλογής μου να ασχοληθώ με το αντικείμενο αυτό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ξεκινώντας αυτή την εργασία, θέλησα να συνδυάσω τρία αντικείμενα που αγαπώ: τα παιδιά, τη λογοτεχνία και τη ζωγραφική. Πράγματι ήρθα σε επαφή με πολλά παιδιά, ασχολήθηκα με το παραμύθι και μουτζουρώθηκα με τα χρώματα.

Θεωρώ την επαφή με την τέχνη πολύ σημαντική. Η τέχνη, είτε λέγεται λογοτεχνία, ζωγραφική ή μουσική είναι ένας τρόπος να δώσουμε ποιότητα στην ζωή μας, μια διέξοδος στον κόσμο των συναισθημάτων και του ονείρου. Αφιέρωσα την εργασία αυτή στον εκπαιδευτικό που ξέρει να αγωνίζεται και να ονειρεύεται, γιατί πιστεύω πως ο δάσκαλος που θέλει να μάθει στους μαθητές του να ανοίγουν παράθυρα γνώσεων και καινούργιων κόσμων, πρέπει να έχει ο ίδιος διάπλατα ανοιχτά τα δικά του. Να έχει ανοιχτά τα μάτια του και την καρδιά του σ' αυτά που του κληρονόμησαν άλλα πνεύματα που έψαξαν πριν από αυτόν και να τολμά με αυτοπεποίθηση το καινούργιο.

Γιατί αν θέλουμε να φτιάξουμε έναν κόσμο καλύτερο, πρέπει πρώτα να γίνουμε εμείς καλύτεροι και κατόπιν θα γίνουν καλύτερα τα παιδιά μας.-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Ιδεολογία και Παιδική Λογοτεχνία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001
2. Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997
3. Ασωνίτης Πολυδεύκης, *«Σύγχρονες θεωρήσεις για την εικονογράφηση στο εικονογραφημένο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας»*, περιοδ. Διαδρομές, τ.60, Χειμώνας 2000
4. Γκρέμμινγκερ Άρν., *Το παιδί και το βιβλίο*, εκδόσεις Νότος Αθήνα1979
5. Combrich E. H., *Η φόρμα και η λειτουργία της*, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, Προκαταρτικό Εργαστήριο Αθήνα 1982
6. Εισηγήσεις στο Β΄ Σεμινάριο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, *«Η παιδική λογοτεχνία και το μικρό παιδί»*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988
7. Καλογήρου Τζίνα *«Ανάγνωση και διδασκαλία του εικονογραφημένου βιβλίου»*, διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 3/5/2001
8. Καμαριανός Ι., *Εκπαίδευση και φύλο*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 1999
9. Κιτσαράς Γεώργιος, *«Αναγνωστικές προτιμήσεις παιδιών ηλικίας 3 ½ -8 ετών»*, περιοδ. Διαδρομές τ.34/ Καλοκαίρι 1994
10. Κιτσαράς Γεώργιος Δημ., *«Το εικονογραφημένο βιβλίο στην νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία, μία θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση»*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1993
11. Κουκουλομμάτη Δημ. Ιω., *Λογοτεχνία και Εικονογράφηση, η Παιδευτική τους διάσταση*, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα 1993
12. Μαγουλιώτης Απόστολος, *Αρχή του σχεδίου & μέσα έκφρασης*, εκδόσεις Gutenberg Δημιουργική Αισθητική Αγωγή, Αθήνα 1995
13. Μαγουλιώτης Απόστολος, *«Η εικονογράφηση στο παραμύθι»*, περιοδ. Διαδρομές, τ.9, Άνοιξη 1988
14. Μιχαλοπούλου Κατερίνα, *«Η επίδραση των παραμυθιών στο παιδί προσχολικής ηλικίας»*, Περ. Διαδρομές τ.46/ Καλοκαίρι 1997
15. Μπενέκος Αντώνης, *Το Εικονογραφημένο Παιδικό Βιβλίο*, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1981

16. Μπενέκος Αντώνης, *«Εικονογράφηση και εικονογράφοι»,* στο αφιέρωμα Το παιδικό βιβλίο Επτά ημέρες Καθημερινή, Κυριακή 29 Μαρτίου 1998.

17. Μπετελχάϊμ Μπρούνο, *Η γοητεία των παραμυθιών, μια ψυχαναλυτική προσέγγιση,* εκδόσεις Γλάρος, 1995

18. Ντελόπουλου Κυριάκου, *«Προσεγγίζοντας το παιδικό βιβλίο»,* Επτά Ημέρες Η Καθημερινή Αφιέρωμα *Το Παιδικό Βιβλίο,* Κυριακή 29 Μαρτίου 1998

19. Παρμενίδης Τζώρτζης, *«Εικονογραφώντας ένα βιβλίο Παιδικής Λογοτεχνίας»,* περιοδικό Διαδρομές τ.2 / Καλοκαίρι 1986

20. Παρμενίδης Τζώρτζης, *«Η εικονογράφηση του φανταστικού χώρου»,* περιοδικό Διαδρομές τ.11/ Φθινόπωρο '98

21. Περιοδικό *Διαβάζω* αρ.248 Αφιέρωμα Βιβλίο και Εικονογράφηση

22. Περιοδικό *Διαδρομές* Απόψεις για την εικονογράφηση του Παιδικού Βιβλίου τ.53 Άνοιξη 1999

23. Περιοδικό *Διαδρομές,* Αφιέρωμα Εικονογράφηση Παιδικού Βιβλίου, τ. 39 Φθινόπωρο 1995

24. Οικονομίδου Αναστασία, *«Εικονογραφημένα Παιδικά βιβλία: απλά μαθήματα αφηγηματολογίας».* περιοδικό *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο,* Αφιέρωμα Παιδική Λογοτεχνία-Παραμύθι Μάιος-Ιούνιος 2000

22. Σακελλαρίου Χάρης, *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας, Ελληνικής και Παγκόσμιας,* εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1991

23. Sargent Walter, *Το χρώμα στη φύση και στην τέχνη,* εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1987.

23. Σπινκ Τζων, *Τα παιδιά ως Αναγνώστες,* εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1990

24. Τσιλιμένη Τασούλα, *Μυθοπλασία και αφήγηση μικρών ιστοριών,* Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 1999

24. Τσιλιμένη Τασούλα, *«Το λαϊκό παραμύθι στο νηπιαγωγείο»,* περιοδικό διαδρομές τ.24/ Χειμώνας 1991

25. Rychlicki Z., *«Εικονογραφώντας παιδικά βιβλία-Σκοποί και μέθοδοι»,* περιοδ. Διαδρομές τ.21/ Άνοιξη 1991, μετάφραση Λίτσα Ψαραύτη

26. Φαρμακίδης Α., *Το εικονογραφημένο βιβλίο,* Αθήνα 1937

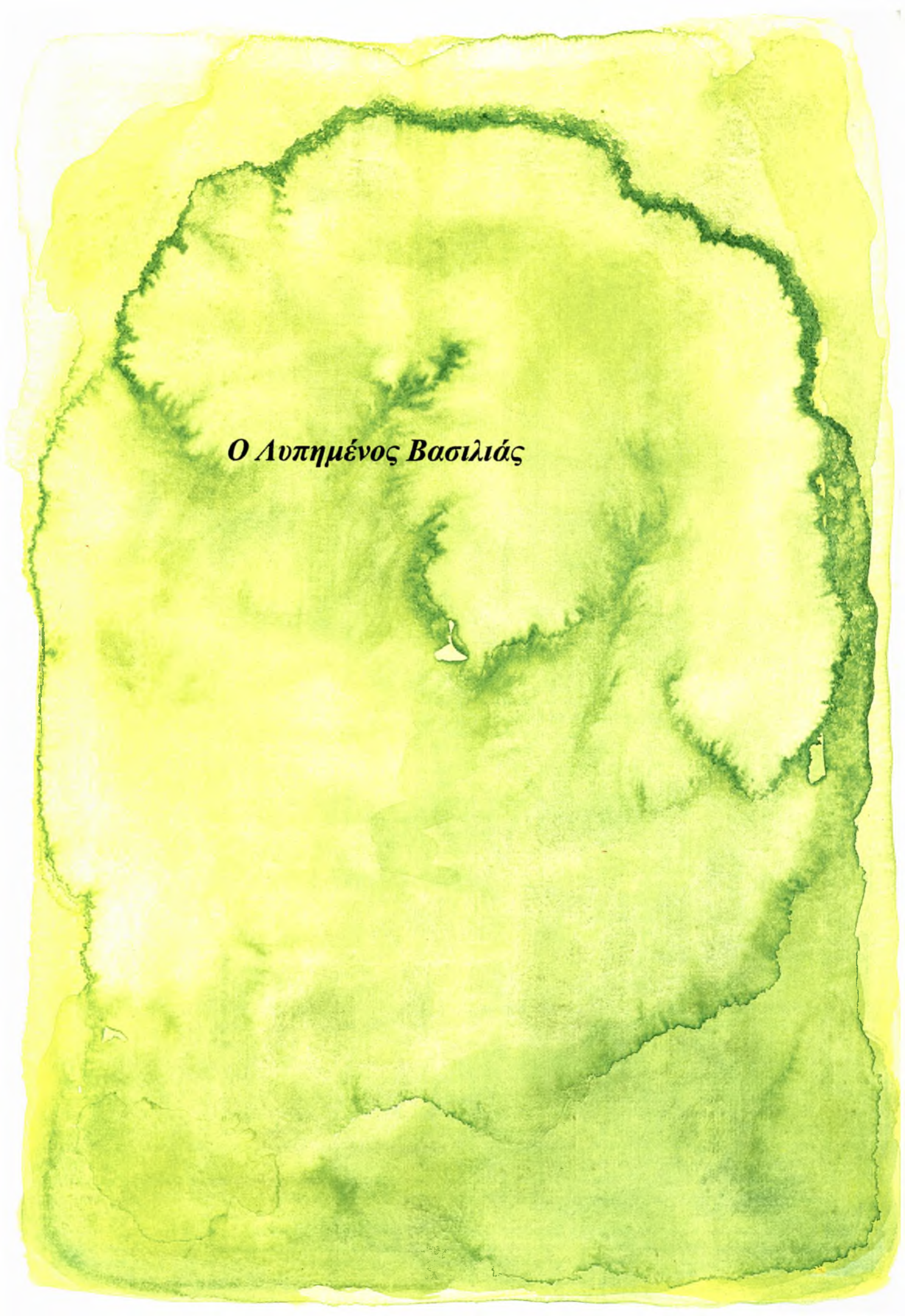
Ο Λυπημένος Βασιλιάς

νας γεροβασιλιάς τα πολύ παλιά χρόνια, ζούσε κλεισμένος σ' έναν ψηλό πύργο με τις τρεις θυγατέρες του, τη Ρεγγίνα την Κορίνα και τη μικρή Λιάνα. Η μόνη του έγνοια ήταν οι κόρες του. Ανησυχούσε πολύ, όταν τις έχανε για λίγο. Για το βασίλειό του κανένα ενδιαφέρον. Βυθισμένος στις σκέψεις του καθόταν σε μια χρυσή πολυθρόνα πάντα αγέλαστος.

Κάποτε ένας φίλος του έστειλε δώρα από την μακρινή Ανατολή. Ανάμεσα στα δώρα ήταν και τρεις κούκλες. Μια μπαλαρίνα, ένας μουσικός κι ένας ζωγράφος. Τα παιδιά χάρηκαν με τα δώρα. Η Ρεγγίνα πήρε την μπαλαρίνα, η Κορίνα το μουσικό και η Λιάνα το ζωγράφο. Κι όλη τη μέρα δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να παίζουν με τις καινούργιες κούκλες τους.

Η Ρεγγίνα ήθελε να σπουδάσει μπαλέτο και τώρα μάθαινε μόνη της τα βήματα, έκανε πιρουέτες κι ασκήσεις στη μπάρα. Η νόνα της που την αγαπούσε πολύ της έραψε ένα φορεματάκι ολοκόκκινο.

Όταν το φορούσε και χόρευε έμοιαζε με την κούκλα της κι όπως στριφογύριζε, ήταν σαν ζωντανή φωτιά.

Η Κορίνα άρχισε κι αυτή να μαθαίνει μουσική, να τραγουδά και να παίζει μια φλογέρα που της έφτιαξε η νόνα . Και η μικρή Λιάνα βάλθηκε να γίνει ζωγράφος. Ζωγράφιζε πάνω σε τοίχους, σε ρούχα, σε χαρτιά. Και ήταν ο μεγάλος μπελάς του σπιτιού.

-Μπαμπά, έλεγε η μεγαλύτερη αδερφή, γιατί δε γελάς ποτέ;

-Ε, παιδί μου, έλεγε ο βασιλιάς, είμαι λίγο αφηρημένος…ε…πως, χαίρομαι κι εγώ…..

Η Ρεγγίνα όμως καταλάβαινε ότι ο μπαμπάς της όλο ξέφευγε και δεν της απαντούσε με ειλικρίνεια. Δεν τον πίστευε, μα και δεν μπορούσε να ερμηνεύσει πως μένει έτσι αμίλητος και κλεισμένος μέσα στο κάστρο. Και μόνη του έγνοια ήταν να μην χάνει από τα μάτια του τις τρεις κόρες του. Από κάποιες μισοκουβέντες που είχε ακούσει από τη νόνα της καταλάβαινε πως κάποιο μυστικό έκρυβε.

Ο βασιλιάς είχε δώσει αυστηρή εντολή να μην αφήνουν να μπαίνει κανείς στο κάστρο. Μόνο οι δάσκαλοι των κοριτσιών έμπαιναν. Τι να κάνουν; Γιορτές δεν έκαναν ποτέ στο παλάτι κι ούτε άλλα παιδιά έρχονταν για να παίξουν. Έτσι οι αδερφούλες έμειναν μοναχές κι αποκλεισμένες απ΄ τον άλλο κόσμο.

Κάθε απόγευμα ανέβαιναν στο πιο ψηλό σημείο του κάστρου κι από εκεί κοίταζαν μακριά τον απέραντο κάμπο ως τ' αντικρινά χιονισμένα βουνά. Έβλεπαν τα παιδιά της πολιτείας να παίζουν κουτσό, αμάδες, γύρω-γύρω όλοι, κυνηγητό και οι φωνούλες και τα τραγούδια τους έφταναν σαν γλυκός αντίλαλος, λες και πολιορκούσαν τον καστρόπυργο.

Η μικρή Λιάνα ζωγράφιζε ό,τι έβλεπε. Οι πίνακες της γέμιζαν από παιδιά. Πολλά παιδιά, να τρέχουν και να παίζουν. Με λερωμένα ρούχα, ξυπόλητα και όλα γελαστά και αναψοκοκκινισμένα.

-Σας αρέσει η ζωγραφική μου; έλεγε στις αδερφές της.

-Πολύ, απαντούσαν αυτές.

Και τότε η Κορίνα άρχισε να σιγομουρμουρίζει ένα τραγουδάκι. Το' φτιαξε εκείνη τη στιγμή. Το 'μαθαν κι οι αδερφές της και το τραγουδούσαν μαζί:

Είμαστε πουλιά, όλα τα παιδιά
μέσ' σε μια φωλιά, με ζεστή καρδιά.
Χέρι χέρι πάμε κι όλα τραγουδάμε
φίλοι καριοφίλι και γλυκό σταφύλι.

Η Ρεγγίνα άρχισε να το χορεύει. Το 'λεγαν και το ξανάλεγαν κι ακούστηκε κάτω στη χώρα. Και το τραγουδούσαν τώρα και τα άλλα παιδιά. Τ' άκουσαν και οι μεγάλοι, τ' άκουσε κι ο βασιλιάς και δάκρυσε.

- Μα γιατί μπαμπά κλαις; τον ρώτησε η Κορίνα. Αλλά δεν πήρε καμιά απάντηση.

Το καλοκαίρι οι χωρικοί είχαν ένα έθιμο. Μετά το θερισμό και τ΄ αλώνισμα γιόρταζαν όλοι μαζί. Αποβραδίς του Δεκαπενταύγουστου ανέβαιναν στο δάσος, έστηναν τις σκηνές τους και εκεί περνούσαν την νύχτα λέγοντας ιστορίες κάτω από το φεγγαρόφωτο. Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, έβαζαν δώδεκα μεγάλα καζάνια στη φωτιά, όσοι και οι άγιοι Απόστολοι. Το ένα όμως ήταν άδειο. Ήταν του Ιούδα. Έβραζαν πλιγούρι με γλυκό καλαμπόκι για όλους τους προσκυνητές.

Μαζεύονταν όλες οι οικογένειες από τα γύρω ορεινά χωριά για να εκκλησιαστούν στο μοναστήρι της Παναγιάς της Παρηγορήτισσας και να γευτούν το νόστιμο φαγητό.

Όλο το βράδυ ακούγονταν μπαταριές από όπλα, μέσα στο δάσος. Ήταν οι κυνηγοί στις βουνοκορφές που έκαναν νυχτέρι για να φυλάξουν τον κόσμο από τις αρκούδες και τους άγριους λύκους.

Έλεγαν μάλιστα πως παλιότερα είχαν εξαφανιστεί τρία μικρά παιδιά και έλεγαν πως τα είχαν πάρει οι αρκούδες στο δάσος κι έγιναν αρκουδόπουλα. Κι έλεγαν πως ένα από αυτά, ήταν ο μικρός πρίγκιπας, ο μοναχογιός του βασιλιά. Εξαφανίστηκε, όταν πήγε κάποτε εκεί να γιορτάσει το Δεκαπενταύγουστο.

Από τότε, έλεγαν, ο βασιλιάς δεν ξαναβγήκε από τον Πύργο του και σαν έχασε τη γυναίκα του, δεν αφήνει από τα μάτια του τις θυγατέρες που του απόμειναν.

Οι μικρές πριγκίπισσες δεν ήξεραν την αλήθεια και δεν μπορούσαν να ερμηνεύσουν την άρνηση του βασιλιά πατέρα να πάνε κι αυτές στο πανηγύρι και να προσκυνήσουν την Παναγιά την Παρηγορήτισσα.

Η Κορίνα όμως ήταν πεισματάρα. Έπεισε τη νόνα της και πήγαν κρυφά, αφού μεταμφιέστηκαν σε χωριατοπούλες.

Όταν τέλειωσε η λειτουργία, ο τελάλης φώναξε:

-Πλούσιοι και φτωχοί, ελάτε στη γραμμή
πάρτε ο καθένας της αγάπης το φαΐ.

Στα έντεκα καζάνια τότε σχηματίστηκαν μεγάλες ουρές κι άρχισε το μοίρασμα. Και μόνο στο καζάνι του Ιούδα δεν πλησίαζε κανείς. Έμεινε αδειανό και παράμερο, μοναχό του.

Εκείνη την ώρα ακούστηκαν πυροβολισμοί. Σταμάτησαν όλοι και γύρισαν κατά τις βουνοκορφές. Κατέβαιναν οι κυνηγοί φέρνοντας μαζί τους τα τρία παιδιά που είχαν χαθεί πριν από χρόνια. Ήταν εξαγριωμένα και φοβισμένα. Ο κόσμος τα κοίταζε έκπληκτος και σχεδόν άφωνος.

Ανάμεσα στα τρία αρκουδόπουλα, όπως τα έλεγαν, ήταν κι ένα ξανθό με μία ελιά στο πηγούνι. Η καρδιά της νόνας σκίρτησε σαν το είδε. Ήταν ο γιός του βασιλιά, ο Μιλτιάδης.

-Να τα πάμε στο βασιλιά, φώναξε κάποιος.

-Να τα πάμε, να τα πάμε, συμφώνησαν όλοι.

Παράτησαν και το φαΐ και το γλέντι και πήραν το δρόμο για το κάστρο. Σαν πλησίασαν, μόνο που δεν λιποθύμησε ο γεροβασιλιάς. Έτρεξε, αγκάλιασε το γιό του και τ' άλλα παιδιά. Άνοιξε διάπλατα τις βαριές πόρτες του παλατιού. Το γλέντι έγινε εκεί πια και κράτησε τρεις μέρες και τρεις νύχτες.

Σαν τέλειωσε το γλέντι ο βασιλιάς ανακοίνωσε: « Όλα τα κτήματά μου δίνονται στους φτωχούς, το κάστρο με το παλάτι στο λαό, ο χρυσός θρόνος στην Παναγιά την Παρηγορίτισσα».

Όλοι ήταν χαρούμενοι. Πιο πολύ όμως οι τρεις πριγκίπισσες που έβλεπαν τον πατέρα τους τώρα γελαστό, δίχως τη θλίψη στο βλέμμα. Κι ακόμα γιατί είχε βρεθεί ο αδερφός τους, ο Μιλτιάδης.

-Και πόσο ωραίο όνομα, έλεγε η μικρή Λιάνα. Συχνά μονολογούσε, όταν ζωγράφιζε:

«Μιλ-τι-άδης, Μιλ-τι-άδης...»

Τώρα μπορούσαν να παίζουν με όλα τα παιδιά της πολιτείας: κουτσό, αμάδες, γύρω-γύρω όλοι, κυνηγητό...

Κι έζησαν αυτοί καλά και μεις καλύτερα...

Μαργαρίτα Βασιλείου (ψευδώνυμο του Β. Δ. Αναγνωστόπουλου)

Ο Βασίλης Αναγνωστόπουλος γεννήθηκε στον Άγιο Γεώργιο Δομοκού το 1941. Σπούδασε με υποτροφία Κλασική Φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Γερμανία. Υπηρέτησε ως φιλόλογος στη δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση. Είναι καθηγητής της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, όπου και διδάσκει από το 1989. Έχει κατευθύνει τη δράση του σε εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ζητήματα. Ασχολείται με την κριτική του βιβλίου, ιδιαίτερα με την έρευνα και τη μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας, καθώς και με τη λαϊκή παράδοση και γλώσσα. Είναι διευθυντής του περιοδικού *Διαδρομές*.

Έχει βραβευτεί από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, τον κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και το Πανεπιστήμιο της Padova. Έχει γράψει βιβλία της ειδικότητάς του για τη γλώσσα, την ποίηση, την παιδική/νεανική λογοτεχνία, τη λαϊκή λογοτεχνία, τη λαϊκή παράδοση, βιβλία για παιδιά, ανθολόγια κ.α.

Κωνσταντίνα Καραβασίλη

Γεννήθηκε στη Στουτγάρδη της Δυτ. Γερμανίας το 1967. Είναι απόφοιτος της Γαλλικής Φιλολογίας Θες/νίκης και τεταρτοετής φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής στη Χ.Α.Ν. Θεσσαλονίκης. Επίσης παρακολούθησε μαθήματα γλυπτικής, ξυλογλυπτικής, ιστορίας τέχνης στα ελεύθερα εργαστήρια της Σχολής εφαρμοσμένων Τεχνών του Δήμου Βόλου, καθώς και αγιογραφίας στην Κατακόμβη του Αγίου Νικολάου. Η παρούσα εικονογράφηση αποτελεί μέρος της πτυχιακής της εργασίας.

14/9/05

2001